

SAAVUTETTAVUUS- OPAS

lastenkulttuurikeskuksille
ja taiteen
perusopetuksen
oppilaitoksille

SATA2

SAAVUTETTAVA TAIDEHARRASTUS 2 -hanke
TILLGÄNGLIG HOBBY INOM KONST 2 -projekt

Hyvä lukija,

olet kiinnostunut Suomen lakien ja asetusten mukaisesta tasa-arvoisesta, yhdenvertaisesta ja saavutettavasta taidetoiminnasta. Toiminnasta, johon kaikenlaiset ihmiset ovat tervetulleita kokemaan elämyksiä taiteen parissa ja saamaan onnistumisen kokemuksia, sellaisina kuin ovat.

Saavutettavuudessa mielenkiinto käännetään kohti taiteen kokijoita ja tekijöitä. Saavutettavasta toiminnasta puhuttaessa saattaa nousta esiin tulkinta, että sitä tehdään vain vammaisia ihmisiä varten. Tosiasiassa saavutettavuudessa on kyse siitä, että kaikki ihmiset ovat erilaisia. Meillä on kaikilla erilaisia kykyjä tehdä asioita ja meillä kaikilla on erilaisia haasteita toiminnassamme.

Saavutettavuus ja esteettömyys saavutetaan askel kerrallaan. Tärkeintä on ensiaskel - aloitat jostain ja etenet pikkuhiljaa. Saavutettavuuden lisääminen omassa työssä tai työyhteisössä ei ole kovinkaan monimutkainen asia, mutta se vaatii muutosta. Jos tänään ei muutu mikään, mikään ei ole muuttunut kymmenen vuoden päästäkään. Ensiaskeleesi voit pitää jo sitä, että olet avannut tämän oppaan.

Oppaan tarkoituksena on antaa työkaluja ja vinkkejä saavutettavuuden ja esteettömyyden saralla. Opas on tuotettu osana SATA2, Saavutettava taideharrastus 2 -hanketta. Hankkeen tavoitteena on parantaa erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten kulttuuri- ja taidetoiminnan saavutettavuutta valtakunnallisesti.

2.3.2020

Saija Hopea ja Maarit Mäkinen, SATA2-hankkeen projektikoordinaattorit

Yhteistyössä:

Tampereen kaupunki

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Kulttuurikeskus PiiPoo

Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto

Taiteen perusopetusliitto

Kulttuuria kaikille -palvelu

Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö VAMLAS

Sisällysluettelo

1. ALUKSI	4
2. INKLUUSIO	7
3. AVOIN KOHTAAMINEN JA KUNNIOITUS.....	9
4. ASENNE RATKAISEE	13
5. ESTEETTÖMYYS JA SAAVUTETTAVUUS SUUNNITTELUSSA	16
6. LASTEN OSALLISTUMINEN SUUNNITTELUUN JA SUUNNITTELUN TYÖVÄLINEET	18
7. TAITEEN PERUSOPETUS: Erilaiset oppijat, opetuksen mukauttaminen ja henkilökohtaisen opetussuunnitelman laatiminen	23
8. SAAVUTETTAVUUS VIESTINNÄSSÄ, HINNOITTELUSSA JA RAKENNETUSSA YMPÄRISTÖSSÄ	30
9. VERKOSTOT, YHTEISTYÖ JA APUVÄLINEET TOIMINNAN TUKENA	38
10. KOKEMUKSIA JA OIVALLUKSIA KANTAPÄÄN KAUTTA	48
11. SAAVUTETTAVA TAIDEHARRASTUS -ASENNEMERKKI.....	64
12. LISÄÄ LINKKEJÄ JA VINKKEJÄ.....	68
13. LÄHTEET.....	69

1. ALUKSI

Aura Linnapuomi

Avainsanat:

moninaisuus, saavutettavuus, yhdenvertaisuus, lainsäädäntö, sopimukset

Tavoitteena saavutettava toiminta

Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus kokea ja tehdä taidetta.

Osallistumisen ja harrastamisen tulee olla mahdollisimman helppoa riippumatta esimerkiksi toimintarajoitteista, tuen tarpeista, äidinkielestä tai perheen taloudellisesta tilanteesta. Moninaisuuden tunnistaminen lapsissa, nuorissa ja itsessä on ensimmäinen askel kohti lasten ja nuorten kulttuuristen oikeuksien toteutumista ja yhdenvertaisempaa lastenkulttuurikenttää.

Kun moninaisuutta ja erilaisia tapoja toimia tunnustetaan ja huomioidaan palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa, on mahdollista toimia **saavutettavammin**. Hyvä saavutettavuus muodostuu kokonaisuudesta, jossa osallistumisen esteitä on minimoitu monelta kannalta – niin tiedon saamisen, taloudellisten mahdollisuuksien, fyysisen ympäristön, eri aistien hyödyntämisen, sosiaalisten tekijöiden kuin ymmärtämisenkin osalta. Tavoitteena on, että lapset ja nuoret voisivat valita itselleen taideharrastuksia ja -toimintaa *kiinnostuksensa* perusteella sen sijaan, että valinnan mahdollisuudet rajoittuisivat niihin palveluihin, joissa on muistettu kiinnittää huomiota erilaisiin osallistujiin ja palveluiden käytön esteiden poistamiseen.

Mitä paremmin lasten ja nuorten kulttuuriset oikeudet toteutuvat, sitä kestävämpää ja vaikuttavampaa lastenkulttuuritoiminta on.

Lastenkulttuuritoimijat (ja myöhemmin muutkin kulttuuritoimijat) saavat uusia asiakkaita ja lastenkulttuuritoiminnan laatu paranee. Tavoitteena on **yhdenvertainen** lastenkulttuurikenttä, jossa jokaisella on mahdollisuus harrastaa, osallistua, kouluttautua ja työskennellä riippumatta yksilöllisistä ominaisuuksista.

Mitä kansainväliset sopimukset ja laki sanovat?

Moninaisuuden huomioiminen ja saavutettava toiminta eivät ole valintakysymyksiä. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen laki velvoittavat toimimaan siten, että lasten kulttuuriset oikeudet toteutuvat mahdollisimman hyvin.

- Oikeus osallistua kulttuurielämään on ihmisoikeus, joka mainitaan Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeuksien julistuksessa (1948, pykälä 27).
- Myös YK:n yleissopimus lasten oikeuksista, jonka Suomi ratifioi vuonna 1991, turvaa lasten vapaan oikeuden osallistua kulttuurielämään (artikla 31).
- Oikeus itsensä kehittämiseen on mainittu myös Suomen perustuslaissa (731/1999, pykälä 16).
- Perustuslaki kieltää syrjinnän minkään henkilöön liittyvän syyn, kuten vammaisuuden, sukupuolen tai kielen, perusteella (pykälä 6).
- Laki kuntien kulttuuritoiminnasta (166/2019) edellyttää kunnan kulttuuripalvelujen toteuttamista yhdenvertaisesti.
- Yhdenvertaisuuslaki vuodelta 2014 (1325/2014) velvoittaa edistämään yhdenvertaisuutta. Laki edellyttää koulutuksen järjestäjiä huolehtimaan siitä, että oppilaitoksella on yhdenvertaisuussuunnitelma (pykälä 6). Koulutuksen järjestäjällä on myös lain mukaan velvollisuus toteuttaa kohtuullisia mukautuksia palveluissaan, jotta vammaiset ihmiset voivat asioida yhdenvertaisesti muiden kanssa (pykälä 15).
- Vuonna 2016 Suomi ratifioi YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista. Sopimus sitoo Suomea toteuttamaan kulttuuripalvelut ja harrastustoiminnan siten, että myös vammaisten lasten on mahdollista osallistua (artikla 30).

Olenko saavutettavuusagentti?

- Tunnistan, mitä käsitteellä moninaisuus tarkoitetaan.
- Hahmotan, että saavutettavuus on monen eri osatekijän summa. Sitä voi ja pitää huomioida monilla tavoin muun muassa hinnoittelusta fyysisiin esteisiin ja viestintään.
- Tiedostan, että moninaisuuden huomioiminen ja saavutettava toiminta eivät ole valintakysymyksiä - kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen laki velvoittavat toimimaan siten, että lasten kulttuuriset oikeudet toteutuvat mahdollisimman hyvin.
- Osaan argumentoida hyötyjä, joita saavutettavuus tuo tullessaan.

2. INKLUUSIO

Pilvi Kuitu

Avainsanat:

inkluusio, segregatio, yhdenvertaiset palvelut

Saavutettavien palveluiden ja yhdenvertaisen yhteiskunnan edistämisen työkaluna on inkluusioajattelu. Alkujaan käsitteitä inkluusio ja inklusiivinen kasvatus on käytetty vammaisten henkilöiden palveluiden ja osallistumismahdollisuuksien edistämiseksi ja ne viittaavat YK:n eli Yhdistyneiden Kansakuntien ja YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon piirissä kehitettyyn ajattelutapaan, jossa korostetaan kaikkien vammaisten henkilöiden oikeutta kuulua tavallisiin yhteisöihin sen sijaan, että heidät sijoitettaisiin omiin erillisiin palvelujärjestelmiinsä. Suomessa inklusion käsite on laajentunut ohjaamaan laajasti yhteiskunnan rakenteiden kehittämistä. Muun muassa peruskoulun kehittämiseksi on määritelty vahva inklusiivinen arvopohja.

Inklusiivisessa yhteiskunnassa palvelut ja rakenteet luodaan lähtökohtaisesti kaikille, monenlaisten osallistujien tarpeet huomioiden. Aidosti inklusiivisessa yhteiskunnassa jokainen ihminen nähdään ja koetaan arvokkaana toimijana juuri sellaisena kuin hän on. Tämä mahdollistaa kaikkien ihmisten osallistumisen ja yhteistoiminnan. Inklusiivisessa ajattelussa keskitytään ensisijaisesti kyvykkyyksiin ja voimavaroihin sekä nähdään erilaisuuden ja toimintakyvyn poikkeamat ominaisuuksina, ei heikkouksina tai syinä jättää ulkopuolelle.

Inklusion vastakohta on segregatio, jossa erityisryhmille tuotetaan erillisiä palveluita perustuen heidän erilaisuuksiinsa ja haasteisiinsa. Segregatio synnyttää rakenteita, joissa erilaisuuden tai erityisen tuen tarpeen johdosta ihmiset toimivat erillään muista ja jäävät peruspalvelutarjonnan, ja sen myötä usein myös muun yhteiskunnallisen elämän ulkopuolelle.

Inklusion toteuttaminen vaatii ymmärrystä erilaisten ihmisten tarpeista ja mahdollisuuksista, osaamista tunnistaa eriarvoisia rakenteita ja rohkeutta ottaa käyttöön yhdenvertaisia toimintatapoja. Inklusion toteutumisen perustana on koko organisaation tai yhteisön ja sen jokaisen jäsenen sitoutuminen inklusiiviseen arvopohjaan. Segregoitujen eli eristävien rakenteiden tai integroitujen eli erityisen tuen kautta osallistumisen mahdollistavien olemassa olevien palveluiden ja rakenteiden muuttaminen inklusiiviseksi on työlästä, mutta tärkeää ja palkitsevaa. Kun suunnitellaan ja tuotetaan uusia palveluita, monenlaisten ihmisten osallistumismahdollisuuksien huomioiminen on usein huomattavasti helpompaa.

Aito inklusio on merkittävä myönteisen asenneilmapiirin kehittäjä yhteiskunnassa ja yhteisöissä. Inklusiosta hyötyvät kaikki, myös juuri sillä hetkellä tukea tarvitsemattomat henkilöt.

3. AVOIN KOHTAAMINEN JA KUNNIOITUS

Sanna Kivijärvi & Katja Sutela

Avainsanat:

asenteellinen esteettömyys, kehoisuus, oppijälähtöisyys, pedagoginen tahdikkuus, vuorovaikutus

Avoin ja kunnioittava kohtaaminen saavutettavan taidekasvatuksen lähtökohtana

Lähtökohtana avoimessa ja kunnioittavassa pedagogisessa vuorovaikutuksessa on oppilaan kohtaaminen yksilönä. Avointa kohtaamista voi edistää yhdessäoppimisen näkökulmalla: opettaja ja oppilaat oppivat toinen toisiltaan ja syventävät osaamistaan. Parhaimmillaan yhdessäoppimiseen perustuva vuorovaikutus haastaa vakiintuneita käsityksiä oppimisesta ja opettamisesta sekä toimii opettajan ammatillisen kehittymisen voimavarana.

Avoin vuorovaikutus on mahdollista, kun opettaja ymmärtää sen kokonaisvaltaisen luonteen: vuorovaikutus ei perustu pelkästään sanalliseen ilmaisuun vaan myös sanattomiin viesteihin, kuten kehon liikkeisiin ja äänensävyihin. Kokonaisvaltaisuus koskee koko oppimisyhteisöä, jolloin opettajan vastuulla on myös oppilaiden välisen rakentavan vuorovaikutuksen tukeminen. Kun opettajat tunnistavat oppilaalla erityisen tuen tarpeen, tulisi heidän tietoisesti rakentaa jokaisen oppilaan yksilöllisyyttä kunnioittavaa ilmapiiriä. Tällöin yksittäisen oppilaan tukeminen on luontevaa eikä korostu päivittäisessä vuorovaikutuksessa ja hankaloita oppilaan vuorovaikutusta muiden oppilaiden kanssa. Inklusiivisuuden edistämiseksi opettajan on huolehdittava, että kaikki oppilaat osallistuvat yhteiseen toimintaan.

Avoimen vuorovaikutuksen ulottuvuuksista

Oppijälähtöisyys ja pedagoginen tahdikkuus

Oppijälähtöisessä pedagogiikassa oppilaalle annetaan yksilöllistä tukea ja ohjausta sekä monipuolista kannustavaa palautetta, jonka tavoitteena on oppimismotivaation luominen ja säilyttäminen. Tämä tarkoittaa oppilaan vahvuuksista, mielenkiinnon kohteista, valmiuksista, oppimiskokemuksista ja tuen tarpeista kiinnostumista ja niiden huomioimista opetuksessa. Oleellista on, että oppijan itseohjautuvuutta tuetaan ja toiminta on oppilaalle itselleen merkityksellistä. Opettajan näkökulmasta kasvatuksen ja taiteelliseen toimintaan ohjaamisen tulee olla vastavuoroista ja oppilaan ilmaisua ja omaa päätöksentekoa tukevaa. Opettaja tukee oppilaan itseohjautuvuutta antamalla oppilaalle aikaa ja tilaa miettiä ja toimia sekä tehdä valintoja. Tämä vaatii kasvattajalta tilannesidonnaista pedagogista tahdikkuutta esimerkiksi sen suhteen, milloin palautteen tulee ensisijaisesti haastaa ja milloin kannustaa.

Pedagoginen tahdikkuus ja kunnioittava vuorovaikutus perustuvat avoimeen ja kunnioittavaan asenteeseen oppijaa ja tämän kiinnostuksen kohteita, tiedollista ja taidollista lähtötasoa sekä oppimisvalmiuksia ja -potentiaalia kohtaan. Perusteettomat ennako-oletukset rajoittavat oppijälähtöisyyttä ja niiden purkaminen edellyttää taidekasvattajalta itsereflektiota ja kollegiaalista yhteistyötä.

Kehollisuus vuorovaikutuksessa

Vuorovaikutus on kehollista, kokonaisvaltaista toimintaa, jossa ihminen kommunikoi sanojen, äänensävyjen, ilmeiden, eleiden, asentojen ja liikkeiden kautta. Vuorovaikutuksessa tunteet ohjaavat yksilön viestien vastaanottamista, päätöksentekoa ja toimintaa. Parhaimmillaan kehollinen viestintä tukee sanallista ilmaisua ja toisaalta avaa mahdollisuuden keholliseen vuorovaikutukseen ja ymmärtämiseen. Kehollinen vuorovaikutus on erityisen tärkeää tilanteissa, joissa ajatusten ja tunteiden ilmaiseminen

sanoin on vaikeaa. Opettaja voi ilmeillään, eleillään ja kehonsa asennoilla tukea oppilaan omaa ilmaisua.

Taiteellisessa toiminnassa, kuten soittamisessa, laulamissa ja tanssimisessa, vuorovaikutus on pääosin kehollista. Yhdessä laulaminen tai soittaminen, yhteisessä rytmissä liikkuminen sekä muilla tavoin musiikkia ja liikettä yhdistävien harjoitusten tekeminen ovat hyviä esimerkkejä siitä, kuinka oppimistilanteeseen osallistujat voivat olla kehollisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Esteettömyyden edistämiseksi taidekasvattajan on mietittävä, miten oppilaiden omia aistihavaintoja, tunteita ja kokemuksia voidaan hyödyntää taiteellisessa toiminnassa niin, että erilaiset tavat hahmottaa ja ymmärtää tulevat hyödynnetyiksi pedagogisessa vuorovaikutuksessa.

Koska taidekasvatuksessa työskentely tapahtuu usein läheisessä kontaktissa, kuten parityöskentelynä tai ryhmässä, on oleellista, että opettaja kunnioittaa oppijan kehoa ja omaa tilaa. Avoimen vuorovaikutuksen edellytyksenä on, että oppijalla on luottamus siihen, että hänen kehoaan ja itsemääräämisoikeuttaan kunnioitetaan. Luvan kysyminen (kuten esimerkiksi ”saanko koskettaa sinua olkapäähän”) antaa oppijalle varmuuden siitä, että hän tekee kehoaan koskevat päätökset. Kunnioittavassa oppimisympäristössä oppilas voi kokea olonsa kokonaisvaltaisesti turvalliseksi.

TARKISTUSLISTA

- Reflektoi oppijaan liittyviä ennakko-oletuksiasi ja asenteitasi.
- Pohdi, mihin oletuksesi perustuvat ja miten ne vaikuttavat oppijan kohtaamisessa.
- Kysy, millaisia kiinnostuksenkohteita, oppimiskokemuksia ja toiveita oppilaalla on.
- Mieti, mitä viestit kehon asennoilla, kosketuksella, ilmeillä ja eleillä. Vastaavatko ne sitä, mitä sanot?
- Mieti, miten voit kehosi asennoilla, kosketuksella, ilmeillä ja eleillä tukea oppijan toimintaa ja oppimista.
- Kysy lupaa koskemiseen. Varmista kysymällä, että oppijalla on turvallinen olo.

4. ASENNE RATKAISEE

Pilvi Kuitu

Avainsanat:

asenne, tuki, keskustelu

Erityistarpeiden tunnistaminen - rohkeus kysyä ja kokeilla

Riittävä erityisen tuen tarjoaminen laadukkaana taidetoiminnan ja taideopetuksen toteuttamisessa on yhtä keskeistä kuin missä tahansa muussa toimintaympäristössä. Sopivat toimintatavat, ryhmän toimintakyvyn ja valmiuksien mukaan muokkautuva opetus, joustavat tavoitteet ja riittävä osaaminen tunnistaa ja reagoida tuen tarpeisiin turvaavat monenlaisten lasten mahdollisuuden osallistua toimintaan.

Tiedon saaminen lapsen tuen tarpeesta ennakkoon vanhemmilta antaa osviittaa siihen, kuinka paljon tukea yksittäinen lapsi tai ryhmä mahdollisesti tulee tarvitsemaan. Ennakkoon voidaan ottaa huomioon muun muassa liikkumisen esteettömyys, kommunikaation tuki tai huomioida lasten tarpeita esimerkiksi ryhmäkoon pienentämisellä tai vaikkapa toiminnan rytmittämisellä lasten tarpeet huomioiden. Diagnoosiin perustuva suunnittelu on kuitenkin vain osa totuutta. Usein tieto lapsen tuen tarpeesta on puutteellista tai se käy ilmi vasta toiminnan aikana. Jokainen lapsi on yksilö ja jokainen ryhmä on ainutlaatuinen yhteisö, jonka tuen tarpeen tunnistaminen ja sopivien osallistumista tukevien toimintatapojen löytäminen on prosessi.

Monen koon lista opettajille ja ohjaajille

Kysy ja keskustele

Lapselta ja perheeltä tiedon kysyminen ja puheeksi ottaminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa antaa usein keskeistä tietoa toiminnan suunnitteluun. Joskus haasteiden puheeksi ottaminen voi tuntua vaikealta, mutta lähes aina sekä lapsi ja perhe ovat tietoisia lapsen tuen tarpeesta. Neuvon kysyminen on paras tapa lähestyä asiaa.

Mikä voisi olla sinulle paras tapa rauhoittua tekemiseen? Millainen väline sopisi parhaiten sinun käteesi? Miten sinä onnistuisit toivomallasi tavalla? Mikä tuntuu vaikealta?

Kerro

Avoin vuorovaikutus lapsen ja perheen kanssa tuottaa aina uutta tietoa kaikille osapuolille. Kerro toimintamahdollisuuksista mahdollisimman rehellisesti. Jos lapsen on esimerkiksi vaikea keskittyä isossa ryhmässä pitkäkestoisesti, eikä ryhmäkokoja voida pienentää, tulee siitä jutella avoimesti. Näissä keskusteluissa nousee usein esiin hyviä ideoita ja ratkaisuja. Ensisijaisen tärkeää keskustelussa on yhteinen halu löytää onnistumisen ja osallistumisen tavat ja edistää niitä yhdessä.

Kokeile ajan kanssa

Kokeilu vaatii aikaa. Lähes jokainen uuden äärellä oleva ihminen jännittää onnistumista. Jännitys ja epäonnistumisen pelko voivat olla jopa osallistumisen ja onnistumisen esteenä. Joskus on järkevintä aloittaa harrastaminen tai toimintaan osallistuminen ilman sisällöllisiä tavoitteita ja keskittyä osallistumisen mahdollistamiseen rauhassa ryhmään tutustuen, tutkien tiloja, toimintatapoja ja uusia käsitteitä.

Kuuntele

Jokaisen lapsen eteneminen ja onnistuminen on yksilöllistä. Siinä missä yhden lapsen tähtihetki on haastavan tempun osaaminen sirkustunnilla, voi toisen olla paikalle saapuminen ilman tunnin mittaista jännitysraivoa. Kuuntele lasten onnistumisia herkin korvin ja anna niistä tunnustusta. Osallistuminen ja taiteen tekeminen eivät ole kilpailu.

5. ESTEETTÖMYYS JA SAAVUTETTAVUUS SUUNNITTELUSSA

Pilvi Kuitu

Avainsanat:

esteettömyys, suunnittelu, tavoitteet

Se kasvaa mihin keskittyy, todetaan osuvasti elämäntapaoppaissa. Sama pätee organisaatioissa ja yhteisöissä. Toimintaa ohjaavien arvojen, strategioiden, toimintasuunnitelmien ja budjettien kirjauksissa määritellään, mikä on meille tärkeää. Jos yhdenvertaisuus, osallisuus ja erityisryhmien osallistumisen tukeminen loistaa dokumenteissa poissaolollaan, ei se todennäköisesti ole läsnä toiminnan toteutuksessa.

Yhdenvertaisuuden edistämisen velvoitteet kumpuavat kulttuuripalveluiden tuottamista ohjaavista laeista, säädöksistä ja politiikkaohjelmista. Saavutettavuus, saatavuus, esteettömyys ja inklusio vaativat toteutuakseen tahtoa, suunnitelmallisuutta, sitoutumista ja resursseja. Niitä voidaan kirjata suunnitelmiin esimerkiksi seuraavasti:

Toiminnan arvopohja perustuu yhdenvertaisuuteen, tasa-arvoon sekä taiteeseen ja saavutettavuuteen. Toiminta on jokaista ihmistä kunnioittavaa osallistujan iästä, taustasta, äidinkielestä, sukupuolesta, toimintakyvystä tai asenteesta riippumatta. Toiminta kunnioittaa jokaisen ihmisen oikeutta olla yhdenvertainen yhteiskunnan jäsen. Vaalimme taiteiden ja kulttuurin luomaa ainutlaatuista mahdollisuutta yksilön ilmaisuun ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja sen vahvistumiseen.

Oman organisaatiosi on hyvä käydä sisäistä keskustelua ja määritellä yhdessä, mitä tavoitteita asetatte yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden toteuttamiseksi. Lisäksi kannattaa sopia toimenpiteet ja resurssit, joihin vuositasolla sitoudutte niiden edistämiseksi toiminnan eri tasoilla.

Esimerkkejä

Vuoden xxxx tavoitteita ovat:

- Toteutetaan vähintään kaksi inklusiivista ryhmää, jossa on vähintään kaksi ammattilaista ohjaajaa ja riittävä määrä avustajia.
- Toteutetaan toiminnan ja tilojen saavutettavuuskartoitus.
- Tuetaan henkilökunnan osaamista erityisryhmien osallistumisen tukemisessa osallistamalla xxxxxxxx koulutuksiin ja mahdollistamalla työparityöskentely sosiaalialan ammattilaisen kanssa vähintään neljässä ryhmässä.
- Kehitetään nettisivuja esteettömämmiksi ja kerrotaan esteettömästä tarjonnasta ja toiminnan esteellisyydestä avoimesti.
- Otetaan käyttöön kommunikaatiota tukevat kuvat kaikessa lapsille suunnatussa toiminnassa.
- Kehitetään lasten ja perheiden mahdollisuuksia osallistua toiminnan ja toimintatapojen suunnitteluun.
- Tavoitteiden toteutumisen määrällinen ja laadullinen seuranta toimintakertomuksissa ja tilastoissa tuottaa arvokasta tietoa ja kehittämisen jatkumon.

6. LASTEN OSALLISTUMINEN SUUNNITTELUUN JA SUUNNITTELUN TYÖVÄLINEET

Tarja Keltto & Anu Lönnqvist

Avainsanat:

osallistuminen, osallisuus, suunnittelu

Saavutettavassa taideharrastuksessa eri tavoin tukea tarvitsevat lapset ja nuoret voivat osallistua samoihin taideharrastusryhmiin ikätoveriensa kanssa. Ryhmän toimintaan osallistuminen edellyttää tukea tarvitsevalta lapselta tai nuorelta tavallista enemmän rohkeutta ja uskallusta, joten kannustava ja positiivinen ilmapiiri lisää lapsen uskallusta ilmaista mielipiteitään ja osallistua aktiivisesti toimintaan. Harrastusryhmän ohjaajalta tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren osallistuminen suunnitteluun voi edellyttää uusiin toimintatapoihin ja -keinoihin tutustumista, mutta monet apuvälineet, kuten kuvat, hyödyttävät kaikkia ryhmän lapsia. Voit myös kysyä suoraan lapselta tai hänen vanhemmiltaan, mitä pitäisi ottaa huomioon.

Mitä hyötyä on lasten ja nuorten osallistumisesta toiminnan suunnitteluun? Lastensuojelun käsikirjassa asiaa on pohdittu palvelunäkökulmasta, mutta samat periaatteet soveltuvat myös harrastusryhmän toiminnan suunnitteluun.

Lasten ja nuorten osallistuminen

- parantaa suunnitteluprosessin päätöksenteon laatua, kun palvelujen käyttäjien näkemykset otetaan huomioon alusta alkaen

- muuttaa aikuisten käsityksiä lapsista: passiivisista kohteista tulee aktiivisia toimijoita
- vahvistaa lasten ja nuorten käsitystä itsen ja omien mielipiteiden arvosta sekä antaa lapsille ja nuorille mahdollisuuden harjoitella kansalaisuuden taitoja
- tekee lapset ja heidän tilanteensa näkyväksi ja saattaa aikuiset vastuuseen omasta toiminnastaan
- antaa aikuisille mahdollisuuden osoittaa kunnioitusta lasten ajatuksille
- voi voimaannuttaa ja suojella erityisesti niitä lapsia, joilla on paljon kokemuksia syrjäytetyksi tulemisesta ja sattuman armoilla elämisestä

Lähde: Mikko Oranen, Nuorten Ystävät ry. (THL, Lastensuojelun käsikirja)

Uuden toiminnan suunnittelu yhdessä lasten kanssa

Kun haluat suunnitella lasten kanssa uutta tai kehittää jo olemassa olevaa toimintaa, tee suunnittelupajasta mahdollisimman toiminnallinen. Pientä välipalaa tai loppuherkuttelua ei pidä myöskään unohtaa. Jos odotat pajaan osallistuvan tukea tarvitsevia lapsia, ota valmisteluja tehdessäsi huomioon myös avustavat aikuiset. Työpajan jälkeen lähetä osallistujille kooste työpajassa puhutusta ja sovitusta. Koosteessa kannattaa käyttää apuna kuvituskuvia (Papunet) tai hyödyntää sosiaalisen tarinan keinoja. Muista myös kertoa jälkikäteen, miten ideoita ja toiveita on hyödynnetty.

Lue lisää sosiaalisesta tarinasta täältä: <https://viitotturakkaus.fi/tuote-osasto/tunteiden-tunnistaminen-lapset/sosiaalisia-taitoja-lapselle/>

Pyri järjestämään suunnittelupaja esteettömässä tilassa ja kerro siitä myös kutsussa tai mainoksessa. Se on samalla myös signaali siitä, että kaikki lapset ovat tervetulleita toimintaan. Jos tila ei ole täysin esteetön, kerro millä tavalla tila on esteellinen. Kerro myös, onko tilaisuudessa mukana yleisavustajia tai tulkkeja tai voivatko vanhemmat tulla mukaan avustamaan lastaan.

Hyvä kutsu on sellainen, että myös lapsi pystyy sitä tutkimaan ja ymmärtämään. Jos tiloista on vaikkapa verkkosivuilla esittelyvideo tai kuvia, kerro myös siitä.

Kysy ilmoittautumislomakkeessa tietoja lapsen tuen tarpeista, kommunikaatiotavasta ja apuvälineistä. Voit käyttää tätä Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön sivulla olevaa ilmoittautumislomaketta ja muokata sitä tarpeittesi mukaan.

<https://vamlas.fi/lapsiperheet/>

Mieti kuitenkin mitkä lapsen terveystiedot ovat olennaisia toiminnan kannalta ja miten tietoturva on huomioitu niiden käsittelyssä ja säilyttämisessä. Lisätietoa tietoturvaohjeistuksesta löytyy täältä, <https://www.soste.fi/jarjestoos-pas/henkilotietojen-kasittely-jarjestoissa/>

Papunetistä löytyy myös muokattava ja tulostettava kommunikaatiopassi, joka kulkee lapsen mukana eri harrastuksissa.

<http://papunet.net/materiaalia/kommunikaatiopassi>

Suunnittelupajan kuvitettu ohjelma on hyvä olla kaikkien osallistujien nähtävänä. Se tuo pajan toimintaan selkeän struktuurin eli rakenteen. Strukturointi auttaa kaikkia ryhmän lapsia keskittymään ja ennakoimaan tilaisuuden kulkua. On kuitenkin hyvä laatia ohjelmasta riittävän väljä, etteivät viime hetken muutokset suunnitelmissa aiheuta kenellekään turhaa kuormitusta. ADHD-liitto ja Suomen Voimisteluliitto ovat tehneet vinkkivideoita opettajille, ohjaajille ja valmentajille energisten lasten ohjaukseen. Nämä vinkit sopivat myös taideharrastuksiin mitä mainioimmin.

<https://www.voimisteluklubi.fi/energiset-liikkujat>

Tietoa näkövammaisen lapsen kanssa toimimisesta löytyy Näkövammaisten liitosta.

<https://www.nkl.fi/fi/etusivu/kuntoutus/lapset/tietoa>

Tietoa kuulovammasta ja kuulovammaisen lapsen kanssa toimimisesta on kerätty Vinkkivihkoon vanhemmille.

https://www.esitteemme.fi/kuulovammaisten_lasten_vanhempien_liitto/MailView/

Lapsi palautteen antajana

Ryhmän toimintaa voi suunnitella ja kehittää myös keräämällä palautetta säännöllisesti pitkin toimintakautta. Lapsen iästä ja kehitystasosta riippuen palautetta voi kerätä havainnoimalla lapsen lähettämiä viestejä (eleet, ilmeet, asento, keskittyminen, ääntely tms. tapa ilmaista itseään) tai kokoamalla ryhmäläisten spontaanisti tekemät aloitteet ja toiveet esim. toivepurkkiin tai toivepuuhun jatkokehittelyä odottamaan.

Voit myös pyytää lapsilta palautetta jokaisen harrastuskerran jälkeen. Näin joukon hiljaisimmatkin saavat paremmin äänensä kuuluviin. Suullisen palautteen lisäksi lasten mielipiteitä voi kysyä toiminnallisilla tavoilla, joita voi kehittää ryhmän luonteeseen sopivaksi. Perinteisen hymynaama-surunaama-lomakkeen tavoin voit käyttää nopeaan mielipiteen ilmaisuun esimerkiksi tanssia, musiikkia tai laulunpätkiä. Samoin lasten toiveita ja ehdotuksia voi koota perinteiseen tapaan johonkin laatikkoon tai purkkiin jatkokehittelyä varten. Tärkeintä on, että kaikki ryhmässä olijat pystyvät osallistumaan halutessaan kaikkiin toimintoihin ja tuomaan esille mielipiteensä ja kokevat tulleen kuulluksi.

Keskustelun ja mielipiteen ilmaisun tukena voi käyttää erilaisia puhetta tukevia menetelmiä kuten kuvia tai piirroksia. Jonkin hieman mutkikkaamman tilanteen selittämiseen tai ohjaamiseen voi käyttää myös kuvasta ja tekstistä koostuvia tarinoita, joita voi piirtää itse tai käyttää apuna esim. Papunetin kuvatyökalua. Muista antaa tukea tarvitsevalle lapselle riittävästi aikaa vastaamiseen ja rauhoittaa keskustelutilanne mahdollisuuksien mukaan.

Lapsen tai nuoren palaute voi kulkeutua myös vanhempien kautta, joten myös vanhemmilta kannattaa kauden lopussa pyytää toiminnasta palautetta.

Muutama esimerkki kuvien käytöstä keskustelun, suunnittelun ja toiminnan tueksi:

- Tulostettavat pikapalautekortit
<http://papunet.net/materiaalia/kyllaei-kortit>
- Esimerkkivideo keskustelumaton käytöstä
<https://www.youtube.com/watch?v=yBzCrMuQfSw&feature=youtu.be>
- Esimerkkivideo pikapiirroksen käytöstä
<https://papunet.net/tietoa/pikapiirros-havainnollistaa-vaihtoehtoja>
- Esimerkki sosiaalisesta kuvatarinasta
https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files//biologinen_museo_aistit_2018.pdf
- Joskus lapset tai nuoret käyttävät kommunikoinnin tueksi tukiviittomia, joista löydät tietoa Papunetistä
https://papunet.net/sites/papunet.net/files/tietoa/Oppaat/viittomat_kommunikoinnissa_netsti_2018.pdf

Lisätietoa lapsen näkemyksen kuulemisesta löydät Lastensuojelun Keskusliiton sivuilta

<https://lskl.e-julkaisu.com/vammaisen-lapsen-nakemysten-selvittaminen/>

7. TAITEEN PERUSOPETUS: Erilaiset oppijat, opetuksen mukauttaminen ja henkilökohtaisen opetus- suunnitelman laatiminen

Lotte Nyberg

Avainsanat:

taiteen perusopetus, taiteen opiskelu, HOPS, oppimäärä, tavoitteet

Erityisyys ja toisin näkeminen ja kokeminen ovat taiteessa arvokkaita luomisen ja ilmaisuvoiman lähteitä. Taidekulttuurimme monipuolisuus, ilmaisuvapaus ja -rikkaus toteutuvat parhaiten tukemalla jokaisen yksilön tasavertaisia mahdollisuuksia taideopintoihin myös taiteen perusopetuksessa. Taiteen perusopetus muodostaa maassamme kattavan oppilaitosverkoston, joka on hyvä pohjarakenne myös taideopetuksen saavutettavuuden turvaamiseen ja kehittämiseen.

Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (2017) on määritetty tasa-arvoa kunnioittava arvoperusta:

”Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet pohjautuvat arvoperustaan, jonka mukaan taiteen perusopetus rakentuu ihmisoikeuksien, tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja kulttuurien moninaisuuden kunnioitukselle. Ihminen rakentaa elämänsä toimimalla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristönsä kanssa. Taiteen perusopetus perustuu käsitykseen jokaisen ihmisen ainutlaatuisuudesta ja arvokkuudesta yksilönä ja yhteisöjen jäsenenä...”

Seuraava teksti on tarkoitettu avuksi erilaisen oppijan tuen tarpeen huomiointiin ja henkilökohtaisen opintosuunnitelman tekemiseen taiteen perusopetuksessa.

Taideopintojen tasa-arvoistuminen ja saavutettavuus ovat arvo, jonka toteutumisen eteen on opetuksen järjestäjien työskenneltävä määrätietoisesti ja suunnitellusti. Ensimmäinen askel otetaan oppilaaksi ottamisessa. Laissa taiteen perusopetuksesta määritellään, että "Oppilaaksi ottamisesta päättää koulutuksen järjestäjä. Hakijoihin on sovellettava yhdenvertaisia valintaperusteita." Koulutuksen järjestäjän tulisi siis miettiä, miten yhdenvertaisuus oppilaaksi otossa toteutetaan ja kuinka siitä viestitään erilaisten oppijoiden kohdalla.

"Erilaiset oppijat" -termi sisältää laajan heterogeenisen ryhmän, jossa oppimiseen liittyvä erilaisuus vaihtelee aina lievästä lukivaikkeudesta laaja-alaiseen kehitysvammaisuuteen. Erilaisella oppijalla voi siis olla lieviä tai laaja-alaisia oppimisen vaikeuksia, kuten kielellisiä vaikeuksia eli puheen, lukemisen tai kirjoittamisen vaikeuksia, matemaattisia vaikeuksia, tarkkaavaisuuden ja keskittymisen vaikeuksia, motoriikan, hahmottamisen ja aistitoiminnan vaikeuksia tai sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikeuksia. Opetukseen osallistumiseen voivat vaikuttaa myös vammaisuuden eri muodoista johtuvat oppimisen vaikeudet kuten aisti- tai liikevammaisuus, kehitysvammaisuus tai neuropsykiatrisesta häiriöstä johtuvat vaikeudet. Erilaisella oppijalla voi olla kognitiivisia oppimisen vaikeuksia tai esimerkiksi ainoastaan aisti- ja liikerajoituksia. Opetuksen järjestäminen erilaisille oppijoille voi sisältää sekä yleiseen opetussuunnitelmaan pohjautuvaa opetusta, jossa erilainen oppija opiskelee tuetusti muiden oppilaiden tapaan, että erityisesti suunniteltua ja muokattua erityisryhmän/yksilön opetusta, jonka opetussuunnitelma, oppimäärä ja opetuksen muoto on muokattu soveltuvaksi esim. laaja-alaisen oppimisvaikeuden omaavalle.

Noin joka viidennellä suomalaisella on jokin oppimisen vaikeus. Monikanavainen ja oppilasta sisäisesti motivoiva taidepedagogiikka auttaa oppilasta opiskelemaan taidetta oppimisen vaikeuksista huolimatta ja oppilaan vahvuuksia korostaen. Oppimisympäristön muokkaus, oppilaalle soveltuvien oppimistekniikoiden etsiminen, opetusajan lisääminen ja

mahdolliset oppimisen apuvälineet ovat keinoja, joilla oppilasta tuetaan saavuttamaan opetussuunnitelman mukaiset tavoitteet. Joskus oppilaan erityinen tuen tarve kuitenkin edellyttää opetuksen suunniteltua mukauttamista ja henkilökohtaista opetussuunnitelmaa, jotta edistyvä oppiminen mahdollistuu ja oppiminen perustuu onnistumisen kokemuksille oppimismotivaation säilyttämiseksi.

Taiteen perusopetuksen yleisen ja laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteissa (2017) määrätään oppimäärän yksilöllistämisen periaatteista seuraavasti:

”Koulutuksen järjestäjä kuvaa opetussuunnitelmassaan menettelytavat, joiden avulla voidaan tarvittaessa yksilöllistää oppimäärää vastaamaan oppilaan opiskelu- ja oppimisedellytyksiä. Oppimäärää yksilöllistäessä menettelyt dokumentoidaan koulutuksen järjestäjän päättämällä tavalla. Oppilaalle laaditaan tällöin henkilökohtainen opetussuunnitelma yhteistyössä oppilaan ja huoltajan kanssa. Yksilöllistäminen voi tarkoittaa tavoitteiden, sisältöjen, opiskeluajan, opetuksen toteuttamistavan, tarvittavien tukitoimien ja arviointimenettelyn yksilöllistämistä. Yksilöllistäminen tehdään niin, että oppilas voi kehittää taitojaan omista lähtökohdistaan. Mahdollisuudesta yksilöllistää oppimäärää annetaan tietoa huoltajille.”

VINKKI:

Erityisen tuen tarve on erityisopetuksen termi, joka tulee peruskouluopetuksessa 2013 käyttöön otetusta kolmiportaisen tuen järjestelmästä. Jos oppilaalla on vaikeuksia opintojen kanssa, määritetään hänelle soveltuvin tuen muoto: yleinen tuki, tehostettu tuki tai erityinen tuki. Taideoppilaitos voi tarkkailla oman opetuksensa saavutettavuutta ja tasa- arvoisuutta vertaamalla ja tiedostamalla, että perusopetuksessa jonkinlaista tukea oppimiseen sai 29% oppilaista ja näistä tehostettua tai erityistä tukea 17,5% oppilaista. Useimmiten henkilökohtaisen opetussuunnitelman tarve taideopinnoissa on oppijalla, joka kuuluu koulussakin tehostetun tai erityisen tuen piiriin. Peruskoulussa laaditaan erityistä tukea tarvitsevalle oppilaalle HOJKS, joka tarkoittaa henkilökohtaista opetuksen järjestämisen suunnitelmaa.

Yleinen vai laaja oppimäärä?

Oppilaitoksesta riippuen oppilaalla on mahdollisuus osallistua opetukseen taiteen perusopetuksen yleisen tai laajan oppimäärän mukaan. Jos oppilaitos tarjoaa kumpaakin oppimäärää, on mielekästä miettiä, kumpi vaihtoehto tukee oppilaan toiveita ja tavoitteita. Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän laajuus on 1300 oppituntia; perusopintojen osalta 800 tuntia ja syventävien opintojen osalta 500 oppituntia. Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän laajuus on 500 oppituntia koostuen 300 oppitunnin yhteisistä opinnoista ja 200 oppitunnin teemaopinnoista. Oppitunnin laskennallinen pituus on 45min.

Kun opetuksen sopiva oppimäärä on valittu, voidaan valittuun laajuuteen luoda henkilökohtainen opetussuunnitelma. On hyvä, jos eri oppimäärien välillä on vaihtomahdollisuus. Oppilaitos voi aloittaa erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen yleisen tai laajan oppimäärän mukaan. Taiteenlajikohtaisesti opetus painottuu joko yksilö- tai ryhmäopetukseen.

Oppimäärän laajuutta valittaessa on hyvä ohjata vanhempia miettimään oppilaalle opinnoista koituvien kustannusten mielekkyyttä opintojen mahdollistumisen kannalta. Vaikka erityistä tukea tarvitsevan oppilaan tavoitteiltaan ja opetusmäärältään sopivin vaihtoehto olisi tapauskohtaisesti taiteen yleinen oppimäärä, saattaa oppilaitos olla tilanteessa, missä se ei saa julkista tukea tämän oppimäärän opetuksen järjestämiseen. Tämän takia yleisen oppimäärän lukukausimaksut ovat usein laajaa oppimäärää suuremmat.

HOPSin laatimisessa korostuu oppimäärästä riippumatta opetuksen tavoitteiden, sisältöjen, oppimisajan ja oppimäärän yksilöllistäminen oppilaan tarpeista lähtien.

VINKKI:

Syyt erityisen tuen tarpeelle eivät välttämättä vaikuta lainkaan älykkyyteen ja oppimiskykyyn, mutta vaativat oppimisen mahdollistamisen ja järjestämisen toimenpiteitä ja toimivan opetusmuodon löytymistä. Oppimäärää valittaessa vältetään ennakkokäsityksiä. On hyvä muistaa, että esimerkiksi autismiin

saattaa liittyä erityismielenkiinnon kohdalla tavanomaista suurempi muisti- ja kykypääoma. Suomalaisia esimerkkejä työelämän puolella onnistuneista opintopoluista ovat muun muassa CP-vammainen ylilääkäri ja kuurosokea juristi ja lukuisa joukko autismin kirjon omaavia taiteilijoita.

HOPS: Opiskeluun vaikuttavat yleiset asiat ja oppimisympäristön järjestelyt

Tarkistuslista

- Keskustellaan oppilaan opiskeluun ja arkeen liittyvistä yleisistä asioista. Mitkä ovat oppimisen haasteet ja oppilaan vahvuudet ja innostuksen aiheet?
- Käydään läpi oppilaan avustaja/tulkkitarpeet ja onko hänellä käytössään liikkumisen ja oppimisen apuvälineitä.
- Keskustellaan myös opetustilan saavutettavuudesta ja toimivuudesta oppilaan kannalta ja onko oppilaalla erityisiä kulkemiseen tai opetuksen ajoituksen liittyviä rajoituksia tai toiveita.
- Rohkaistaan huoltajia kertomaan oppilaan asioista ja pyritään saamaan yleiskuva oppilaasta ja vastauksia siihen, millainen opiskelumuoto on toimivin tällä hetkellä.
- Käydään läpi, onko oppilaalla terveyteen vaikuttavia asioita, jotka opettajan tulisi tietää tuntityöskentelyssä.
- Mietitään haluavatko huoltajat, että keskustelluista aiheista kirjataan jotain oppilaan tietoihin tai HOPSiin. Kirjatut asiat liittyvät kuitenkin aina opetuksen järjestämisen mukautuksiin, ei oppilaan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin.
- Kirjataan oppilaan tukeen liittyvät asiat, kuten oppimisympäristön sekä työskentely- ja kommunikointitapojen ratkaisut.

VINKKI:

Keskustelulle kannattaa varata riittävästi aikaa. Huoltajille ja oppilaalle kerrotaan keskustelun olevan luottamuksellinen. Keskusteluilmapiiirissä painotetaan oppilaan vahvuuksia ja pyrkimystä tehdä opiskelusta mahdollisimman toimivaa ja onnistunutta.

Suositus HOPSin laatimisesta

Erityistä tukea tarvitsevan oppilaan henkilökohtainen opetussuunnitelma laaditaan yhdessä oppilaan, huoltajan, oppilaan opettajan/opettajien ja rehtorin/apulaisrehtorin kanssa. Opetussuunnitelma kirjataan oppilaitoksen käyttämän oppilashallinto-ohjelmaan (esim. Eepos). HOPS säilytetään niin, ettei kukaan ulkopuolinen pääse sitä lukemaan. HOPSin avulla oppilaan perhe ja oppilaitos saavat tarvittavaa tietoa oppilaan tulevista opinnoista. HOPS voi muokkaantua ja rakentua opiskelun edetessä prosessinomaisesti. Oppilaan opiskelutaitojen ja taidelajitaitojen vahvistuessa HOPSiin voidaan lisätä sisältöä ja toisaalta sitä voidaan esimerkiksi väliaikaisesti keventää oppilaan elämäntilanteen niin vaatiessa. On hyvä jos oppilaalle on nimetty yksi HOPSia tekemässä ollut vastuuopettaja, joka välittää tarvittavan tiedon oppilaan muille opettajille ja huoltajille sekä on oppilaan tukena tavoitteiden saavuttamisessa.

HOPSia laadittaessa keskeinen ajatus on taideopintojen rakentuminen oppilaalle mielekkäiksi, edistyviksi ja mahdollisiksi toteuttaa oppilaalle soveltuvaa opiskeluvauhtia toteuttaen. Taideopintojen tulee tuottaa iloa ja lisätä oppilaan voimavaroja. HOPSin sisältö kannattaa tarkistaa ja ajankohtaistaa esimerkiksi kerran lukuvuodessa. Oppilaitoksen kannattaa miettiä etukäteen, kuinka ja millaisin väliajoin HOPSin ajankohtaistaminen tapahtuu: onko kyseessä esimerkiksi opettajan, oppilaan ja huoltajien tapaaminen vuosittain, josta oppilaitoksen rehtorille toimitetaan dokumentti muutosten hyväksymistä ja kirjaamista varten.

VINKKI:

Vanhempien kanssa keskustellessa voi saada käsityksen, millaisia tukitoimia ja erityisasiantuntijoita oppilaalla arjessaan on. Asiantuntijoita kannattaa kutsua mukaan myös taideharrastuksen HOPS-keskusteluun. Oppilaalla saattaa esimerkiksi olla toimintaterapeutti, fysioterapeutti tai esim. psykologi, joka on mielellään mukana luomassa myös taideharrastukselle oppilaan kannalta mahdollisimman toimivia käytäntöjä.

HOPS: Oppimäärä, tavoitteet, opiskeluaika ja arviointi

Oppilaan ja huoltajien kanssa käydään läpi ainekohtainen opetussuunnitelma ja valitaan ensimmäiselle lukuvuodelle HOPSiin taideaineen oleelliset opetuksen tavoitteet ja oppisisällöt. Pohditaan, minkä opintokokonaisuuksien kohdalla tavoitteita on järkevää muuttaa ja kirjataan muutokset ylös. Mietitään millaisella opetuksen määrällä ja toteutusmuodolla valittuihin tavoitteisiin oppilaan on mahdollista päästä ja kirjataan ylös ne opintokokonaisuudet, joissa oppilaalla on yksilöllistetty oppimäärä ja mukautettu opetustapa. Opintokokonaisuuksien sisältöjen laajuutta voidaan siis muuttaa ja jakaa tarvittaessa pienempiin osiin. HOPSia tehdessä laaditaan samalla myös pitkän ja lyhyen aikavälin tavoite opinnoista. Mitä on tarkoitus oppia yhden lukuvuoden aikana ja alustava arvio, miten opinnot jatkuvat ja jakautuvat tuleville opintovuosille? Opiskeluaikaan kannattaa suhtautua joustavasti ja asettaa lyhyen aikavälin tavoitteet realistisiksi ja oppilasta motivoiviksi. On hyvä osallistaa oppilas suunnitteluun ja kertoa opintojen sisällöistä oppilaalle ja kuunnella oppilaan mahdollisia innostuksen ja mielenkiinnon aiheita. HOPSiin voidaan myös kirjata ylös oppilaan omat tavoitteet. Oppimäärää voidaan siis keventää ja siihen voidaan toisaalta sisällyttää laajemmin oppilaalle tärkeitä elementtejä. Arviointi tehdään HOPSin tavoitteiden mukaisesti. Jos opintojen toteutustapa arviointitilanteen osalta on poikkeava, kirjataan se ylös kunkin oppilaitoksen käytäntöjen mukaan.

VINKKI:

Käydään läpi millaiset oppimismuodot tukevat oppilaan oppimista. Esimerkiksi tarvitseeko oppilas yksilöohjausta ja onnistuuko ryhmäopetukseen osallistuminen tai onko tarvetta verkko-opetukselle. Jos ryhmäopetukseen osallistumiselle on haasteita, pohditaan voisiko siihen osallistuminen olla osa pitkän aikavälin tavoitteita. On kannattavaa pyrkiä lisäämään taideopintojen edistyessä myös opiskelutaitoja ja -valmiuksia ja antaa oppilaalle tilaisuus kehittyä uusien, mutta hallittujen haasteiden kautta. Esimerkiksi ryhmäopetukseen osallistumisessa tavoitteena voisi olla aluksi antaa mahdollisuus tutustua opetukseen seuraamisen kautta ja myöhemmin sitten osallistua siihen aktiivisesti.

8. SAAVUTETTAVUUS VIESTINNÄSSÄ, HINNOITTELUSSA JA RAKENNETUSSA YMPÄRISTÖSSÄ

Aura Linnapuomi

Avainsanat: viestintä, saavutettavuusohjeet, hinnoittelu, ympäristö, esteettömyys

Saavutettavan viestinnän lyhyt ABC

Lastenkulttuurikeskuksen tai taiteen perusopetustoimijan toteuttaman viestinnän saavutettavuus vaikuttaa merkittävästi siihen, tavoittaako tieto toiminnasta myös perheet ja lapset, joilla on erilaisia toimintarajoitteita tai tuen tarpeita.

Viestinnän ulkoasun saavutettavuutta edistää:

1. riittävän suuren ja selkeän kirjaimen käyttö (yleisesti käytössä olevat ja siten tutut kirjaimet toimivat yleensä hyvin, koko esim. Arialia käytettäessä vähintään 12 pistettä, mielellään 14-16)
2. riittävä tummuuskontrasti tekstin ja taustan välillä
3. ettei tekstiä ole sijoitettu missään tilanteessa kuvan päälle

Viestinnän ymmärrettävyyttä edistää:

1. selkeän ja hyvän yleiskielen käyttö

2. monimutkaisten sanojen välttäminen
3. sisällön pitäminen riittävän lyhyenä
4. tekstin jakaminen kappaleisiin ja väliotsikoiden käyttö
5. kirjoitetun tekstin tukeminen kuvilla

Muista viestinnän kielivaihtoehtoja ja saavutettavuutta suunnitellessasi:

1. mahdollisuudet saada tietoa myös viittomakielillä. Voit esimerkiksi laittaa viittomakielisiä videoita perustoiminnastasi YouTube-kanavaan ja linkata niihin verkkosivuiltasi tai tehdä omille verkkosivuillesi viittomakielisiä videoita tai viittomakielisiä versioita verkkosivuista. Suomessa käytetään suomalaisen viittomakielen lisäksi myös suomenruotsalaista viittomakieltä.
2. mahdollisuudet saada tietoa myös selkokielellä. Voit esimerkiksi tuottaa selkokielisen esitteen perustoiminnastasi tai tehdä selkokielisen sivun verkkosivuillesi tai selkokielisen version verkkosivustasi.
3. mahdollisuudet viestiä huomioiden oman alueen kielivähemmistöjä. Voit esimerkiksi toteuttaa perustoiminnastasi esitteitä eri kielillä tai laittaa verkkosivuillesi suppeampaa tai laajempaa tietoa eri kielillä.

Verkkosivujen ja muiden digitaalisten palveluiden kuten sähköisten oppimisympäristöjen saavutettavuuden kannalta on keskeistä:

1. että verkkosivu noudattaa kansainvälisiä Verkkosisällön saavutettavuusohjeita WCAG 2.1. Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019) edellyttää, että verkkosivustot toteutetaan saavutettavasti. Laki koskee muun muassa kunnallisia ja valtion toimijoita sekä toimijoita, joiden rahoituksesta yli puolet on julkista.
2. että verkkopalveluiden esteettömyyteen ja saavutettavuuteen erikoistuneet asiantuntijat ovat testanneet verkkosivuston esteettömyyden

ja hyvän käytettävyyden erilaisia apuvälineitä käyttävien henkilöiden kannalta. Asiantuntijoita voi tiedustella esimerkiksi Näkövammaisten liiton Annapuran tai Kehitysvammaliiton Papunet-verkkopalveluyksikön kautta.

3. että verkkosivuilla olevat ladattavat tiedostot ovat saavutettavia. Ohjeita tiedostojen tekemiseen saavutettavasti löytyy muun muassa Celian verkkosivuilta osoitteesta: www.saavutettavasti.fi/saavutettavat-tiedostot/. Parasta olisi, jos sisältö olisi suoraan saatavilla verkkosivuilla, eli että erillisiä ladattavia tiedostoja ei tarvittaisi. Esimerkiksi PDF-tiedostot voivat olla hankalia ruudunlukuohjelman käyttäjille.
4. että saavutettavuus toteutuu myös sosiaalisessa mediassa. Celia on tuottanut ohjeita somen saavutettavuuteen: www.saavutettavasti.fi/yleiset-ohjeet/saavutettavuus-sosiaalisessa-mediassa/. Kannattaa myös tutustua Näkövammaisten liiton videoihin somen saavutettavuudesta: www.nkl.fi/fi/etusivu/saavutettavuus-esteettomyys/saavutettavuus-verkossa-ja-mobiililaitteissa/sanoitasome

Muista aina kertoa toimintasi saavutettavuus-ratkaisuista viestinnässäsi!

Saavutettavuustietojen kertominen auttaa lapsia, nuoria ja perheitä arvioimaan, kuinka helppoa tiloissa toimiminen ja palveluiden käyttäminen on. Tietojen avulla on mahdollista suunnitella osallistumista ja käyntejä etukäteen ja arvioida, tarvitaanko mukaan esimerkiksi apuvälineitä tai avustajaa. Myös puutteista kertominen tärkeää. Oppaassa Entä saavutettavuus? Ohje kulttuurikohteen saavutettavuudesta viestimiseen (2015, saatavilla osoitteessa http://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_tietopakettit_ja_oppaat_viestinta) on kerrottu, mitä kannattaa kertoa ja miten. Tietojen yhteyteen kannattaa lisätä myös saavutettavuussymboleita selkeyttämään ja helpottamaan tiedonsaantia.

Kannattaa myös tehdä omasta toiminnasta ns. sosiaalinen tarina, jossa voi kuvin ja tekstein kertoa missä järjestyksessä asiat tapahtuvat ja missä ne konkreettisesti tapahtuvat. Sosiaalisen tarinan avulla lapsi tai nuori voi

esimerkiksi yhdessä vanhemman tai ohjaajan kanssa valmistautua käyntiin lastenkulttuurikeskuksessa tai taidekoulussa.

Kerro ainakin nämä saavutettavuustiedot, eli onko

- esteetön sisäänkäynti?
- esteetön wc?
- esteettömät autopaikat?
- esteettömät kulkureitit?
- hissi?
- induktiosilmukka?
- pyörätuolipaikat?
- avustajan ja tulkin maksuton sisäänpääsy?
- keneltä voi kysyä lisätietoa saavutettavuudesta?

Saavutettava hinnoittelu

Pienituloisten perheiden lasten ja nuorten mahdollisuuksiin osallistua liittyvät esimerkiksi tarjolla olevat alennukset oppilaspaikeista, kurseista ja tapahtumista. Joillekin tiukassa rahatilanteessa oleville perheille täysi maksuttomuus esimerkiksi vapaaoppilaspaikeiden muodossa voi olla ehto sille, että oman perheen lapset ja nuoret voivat ylipäättään osallistua. Harrastukseen liittyvät kustannukset voivat syntyä myös esimerkiksi kulkemisesta ja tarvittavien välineiden kuten soitinten hankinnasta tai lainaamisesta. On keskeistä, että pienituloisten perheiden lapset pääsevät osallistumaan samaan harrastustoimintaan ja tapahtumiin kuin muutkin lapset ja nuoret.

Huolehdi ainakin näistä

- alennukset, kuten sisaralennukset
- alennukset tai maksuttomat oppilaspaikat perheen taloudellisen tilanteen perusteella
- maksuttomat kurssit
- maksuttomat tapahtumat
- mahdollisuudet lainata esimerkiksi soitin maksutta
- yhdessä perheen kanssa ratkaisujen etsiminen siihen, ettei kulkemisesta syntyisi kohtuuttomia kustannuksia

Toimiva ympäristö kaikille!

Rakennetun ympäristön esteettömyyteen vaikuttavat sekä ulkotilat että rakennusten sisätilat. Olennaista on, että tiloissa on helppoa liikkua, kuulla, nähdä ja ymmärtää. Sisätiloissa esteettömyyden tulee toteutua aula-, opetus- ja esiintymistilojen lisäksi myös henkilökunnan tiloissa. Sijainti ja kulkuyhteydet, toimivat opasteet, sisäänkäynnin ja sisätilojen esteettömyys sekä apuvälineet kuten kuulon apuväline induktiosilmukka vaikuttavat kaikki siihen, miten toimivia tilat ovat erilaisille käyttäjille.

Jos toimitaan tiloissa, joissa esteettömyys ei toteudu ollenkaan tai toteutuu osittain, on tärkeää järjestää tarvittaessa mahdollisuus osallistua toimintaan esteettömissä tiloissa. Kun valitaan uusia toimitiloja, esteettömyyden tulee aina olla yksi pääkriteereistä. Jos nykyiset perustilat ovat esteellisiä, kannattaa pyrkiä vaikuttamaan siihen, että tilat korjattaisiin esteettömiksi. Mahdollisten peruskorjausten ja muiden remonttien yhteydessä on tärkeää parantaa samalla esteettömyyttä asiantuntijoiden avulla.

Uudisrakennusten kohdalla Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä (241/2017) velvoittaa toteuttamaan rakennukset ja niiden

ulkotilat esteettömästi. Uudisrakennusta ja sen ulkotiloja suunniteltaessa kannattaa suunnitteluryhmissä olla mukana esteettömyysasiantuntijoita aivan alusta alkaen.

Tarkista ainakin nämä rakennetun ympäristön esteettömyydestä:

- Julkisilla yhteyksillä pääsee helposti paikalle. Joukkoliikenteen pysäkin suositeltu etäisyys on korkeintaan 300-700 m ja reitin pysäkillä tulee olla kulkupinnan materiaalin ja kaltevuuden osalta esteetön.
- Tilojen läheisyydessä on esteettömiä merkittyjä autopaikkoja.
- Kulkureitit sisäänkäynnille ovat helposti havaittavia, tasaisia ja luistamattomia.
- Paikalla on selkeitä, symbolikuvien ja tekstein varustettuja johdonmukaisesti sijoitettuja opasteita.
- Opasteissa on hyvä tummuuskontrasti ja niitä on helppo lukea sekä istuma- että seisomakorkeudelta.
- Jos sisäänkäynnillä on tasoeroja (portaita), on myös luiska tai hissi.
- Ulko-oven edustalla on tasanne jonka koko on vähintään 1,5 x 1,5 m.
- Ulko-ovi avautuu automaattisesti tai se on kevyt avata. Oven avaamiseen tarvittavan voiman suositellaan olevan korkeintaan 10 N, eli ovi saisi "painaa" avattaessa 1 kg.
- Oven leveys on vähintään 85 cm ja kynnyksen korkeus enintään 2 cm.
- Jos pääsisäänkäynti ei ole esteetön, on pyritty huolehtimaan siitä että muualta löytyy esteetön sisäänkäynti ja reitti sinne on opastettu.
- Asiakaspalvelutiski on toteutettu esteettömästi. Ainakin osa tiskistä on 750 mm – 800 mm korkeudella.

- Asiakaspalvelutiskillä on käytettävissä induktiosilmukka kuulolaitteen käyttäjiä varten ja se on merkitty symbolilla.
- Jos rakennuksessa on useampi kuin yksi kerros, tarjolla on hissi, jonka koko on vähintään 1,1 m x 1,4 m.
- Rakennuksessa on esteetön wc.
- Kulkuväylän kapein kohta on vähintään 900 mm leveä.
- Mikäli kulkuväylän leveys on alle 1500 mm, väylällä on oltava 1500 mm kääntymistilaa 15 metrin välein.
- Katsomossa on useampia pyörätuolipaikkoja.
- Esiintymissalissa on induktiosilmukka, joka on merkitty opastein (myös kuuluvuusalue).
- Mahdolliselle esiintymislavalle on esteetön pääsy.
- Levähtämistä ja asiointia varten on tarjolla myös meluton ja rauhallinen tila.
- Tiloissa on käsi- ja selkänöjällisiä istuimia esimerkiksi levähtämistä varten.
- Osa vaatenaulakoista on sijoitettu siten että niihin yltää myös istumakorkeudelta (korkeus 1,1 m-1,2 m).

9. VERKOSTOT, YHTEISTYÖ JA APUVÄLINEET TOIMINNAN TUKENA

Tarja Keltto & Anu Lönnqvist

Avainsanat:

apuvälineet, lisätiedot, verkostot, tuki, tulkkaus, koulutus

Ennen harrastuksen alkua

Mistä löytää perheitä, joiden erityistä tukea tarvitseva lapsi olisi kiinnostunut osallistumaan tarjoamaasi harrastusryhmään? Pyydä paikallisia erityislasten vanhempien vertaisryhmiä jakamaan tietoa eteenpäin. Useilla paikkakunnilla toimii Leijonaemot ry:n vertaisryhmä, joka kokoaa toimintaansa perheitä, joiden lapsilla on erilaisia toiminnan tukitarpeita. Muut paikkakunnan potilas- ja vammaisyhdistykset voivat levittää mainosta jäsenistölleen. Voit jakaa mainosta myös päiväkoteihin, kouluihin, vammaispalveluun ja perhekeskuksiin. Myös kuntoutusalan ammattilaiset ovat kiinnostuneita lasten harrastustarjonnasta paikkakunnallaan ja mainostavat niitä mielellään asiakasperheilleen. Mainostamista ei kannata arastella: erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille on harvoin tarjolla liikaa harrastusmahdollisuuksia! Muista selkeä maininta siitä, että harrastus on kaikille lapsille ja käytä siihen tarkoitettua Saavutettava taideharrastus -merkkiä, josta löydät lisätietoa tämän oppaan luvusta 11.

Kun ryhmääsi tulee erityistä tukea tarvitseva lapsi tai nuori voit etsiä apua itsellesi ja lapselle monelta taholta. Tärkein tiedonlähde on lapsi itse. Selvitä häneltä mitkä ovat hänen oman näkemyksensä mukaan hänen vahvuuksiaan ja millaista tukea hän tarvitsee toimintaansa. Tässä kohdin on erityisesti

syytä muistaa, ettei diagnoosi kerro kaikkea yksilön toimintakyvystä. Samasta diagnoosista huolimatta lapsilla voi olla toisistaan hyvinkin paljon poikkeava toimintakyky. Tästä näkökulmasta diagnoosin merkitys on siis vähäisempi. Joskus erityistä tukea oleva lapsi tai hänen käyttämänsä apuvälineet herättävät kysymyksiä muussa lapsiryhmässä. Voit tarvittaessa pyytää lasta tai vanhempaa kertomaan lapsensa kommunikoinnista tai apuvälineistä koko lapsiryhmälle. Kynnys ry on yhdessä muiden kirjoittajien kanssa tehnyt hauskan kuvakirjan vammaisuudesta. <https://ibbyfinland.wordpress.com/portfolio/arvio-heini-saraste-kalle-konkkola-voihan-vammainen/>

Näkövammaisten liitto ry on koonnut materiaalipaketin, jonka avulla voi käsitellä erilaisuuden kohtaamista ja saa tietoa näkövammaisuudesta. https://www.nkl.fi/fi/etusivu/palvelut_nakovammaisille/opiskelu/ekosalkku.

Jos sinun on vaikea löytää yhteistä kommunikointitapaa lapsen kanssa, pyydä apuun vanhempia tai huoltajaa. Vanhemmat ovat muutenkin hyviä tiedonlähteitä ja heillä on motivaatio löytää taiteesta lapselleen mieluisa harrastus. Varaa aikaa keskusteluun, jossa voit kertoa harrastuskerran kulusta, tiloista, välineistä, materiaaleista ja millaisesta toiminnasta on kyse. Vanhemmilta voi pyytää tietoja lapsesta etukäteen ilmoittautumislomakkeella <https://vamlas.fi/lapsiperheet/> Yhteistyöhön vanhempien kanssa kannattaa panostaa alkuvaiheessa, sillä hyvin alkanut yhteistyö kannattelee osaltaan lapsen onnistunutta harrastamista.

Vanhempien/huoltajan (pyydä lupa myös lapselta) luvalla voit tarvitessasi saada lisää tietoa lapsen toiminnan mahdollistamisesta kuntoutuksesta vastaavilta ammattilaisilta: karkeasti jaotellen esimerkiksi liikkumiseen ja liikkumisen apuvälineisiin liittyen fysioterapeutilta, toimintakykyyn, toiminnan ohjailuun ja niihin liittyviin apuvälineisiin toimintaterapeutilta ja kommunikointiin puheterapeutilta.

Jos lapsella on henkilökohtainen avustaja, voi hänen työhönsä kuulua juuri tässä harrastamisessa avustaminen. Mikäli avustaja on työskennellyt lapsen kanssa jo kauemmin, voit saada häneltä lisää vihjeitä mikä auttaa lasta toimimaan parhaalla mahdollisella tavalla. Lisää aiheesta löytyy tästä kappaleesta kohdasta Henkilökohtainen tuki ja taideavustaja.

Harrastuksen aikana

Lapsen kokemukset ja palaute harrastuskerroista ovat oleellista tietoa. Kuten kaikkien lasten kanssa, yhteydenpito vanhempiin on erityisen tärkeää. Tukiverkoston liittyneet kuntoutuksen ammattilaiset ovat myös tukenasi ja toisaalta sinun palautteesi harrastuksen sujumisesta on tärkeää tietoa lapsen kuntoutuksesta vastaavalle tiimille. Toimita palautteesi aina vanhempien kautta. Henkilökohtainen avustaja tai taideavustaja kerryttää ymmärrystään avustettavansa osaamisesta ja haasteista kaiken aikaa, joten hänen kanssaan on hyvä olla tiiviissä yhteistyössä.

Näiden lisäksi paikkakunnalla toimivat vammaisyhdistykset ja muut alan toimijat voivat tuoda omaa osaamistaan avuksesi. Voit pyytää heitä kertomaan jäsenistölleen tarjoamastasi harrastusmahdollisuudesta. Heiltä voi löytyä lisää vihjeitä tarvittavista materiaaleista ja välineistä. Muistathan, että teet tämän kaiken vasta, kun olet ensin puhunut asiasta lapsen ja vanhempien kanssa! Jos paikkakunnalla ei ole sopivaa paikallisyhdistystä, voit kysyä keskusjärjestöistä neuvoja ja vihjeitä.

Apuvälineet ja työkalut toiminnan tueksi

Kaikille lapsille sopivia apuvälineitä tai toiminnan helpottajia ovat esimerkiksi

- paksummat kynät, pensselit, rumpukapulat tai niiden paksunnokset, joista on helpompi saada ote ja pitää kiinni
- liukuestematto auttaa pitämään työstettävää alustaa esim. paperia paikoillaan
- kontrastit pöydän pinnan ja paperin välillä auttavat hahmottamaan (esim. tumma pöydän pinta ja valkoinen paperi) Tarkista myös, ettei pinta heijasta liikaa valoa
- aktiiviytyyny helpottaa istumista ja auttaa keskittymään

- esim. painokoira, joka asettamalla esimerkiksi lapsen kyynärvarren päälle pöytätason työskentelyssä tuottaa painon tunnetta. Paino rauhoittaa ja voi auttaa lasta keskittymään paremmin.
- Pistenuotit auttavat musiikin harrastajaa tukien nuottien kirjoittamista ja lukemista. <https://www.opipistenuotteja.fi>
- Kuvionuotit® ovat musiikkikoulu Resonaarin johtajan Kaarlo Uusitalon kehittämä kuvionuottijärjestelmä, jonka avulla kaikki voivat oppia soittamaan <https://www.helsinkimissio.fi/resonaari/kuvionuotit>

Näitä tuotteita myy esimerkiksi Tevella Oy:

<https://www.tevella.fi/kasvatus-ja-opetus/tuotteet-ja-tilaus/liikunta-ja-terapia/soveltava-liikunta-ja-terapia/painotuotteet-ja-nystyratuotteet>

Kuvat

- Kaikille lapsille sopivia, toiminnan tukena käytettäviä kuvia voi tulla ilmaiseksi käyttöön Kehitysvammaliiton Papunet-sivustoilta. Esimerkiksi harrastusvälinekaappien sisällöt voi merkitä niitä kuvaavilla kuvilla, jotta löytäminen helpottuu. Toiminnan ohjailussa voi käyttää kuvia jäsentämään harrastuskerran kulkua. Sieltä löytyy myös paljon tietoa vaihtoehtoisesta kommunikoinnista ja kommunikoinnin tuesta <https://papunet.net/materiaalia/kuvatyc3b6kalu>
- Bilstöd on maksuton kuvapankki, josta löytyy muokattavissa olevaa materiaalia useilla eri kielillä ja jossa voi vaihtaa tekstit suomeksi ja rakentaa omia. Sivusto edellyttää kirjautumista. <http://bildstod.se>

Apuvälinelaatikko

Helsingin kaupungin taidekasvatuspalvelujen tuottaja Mirka Nokka on omassa kulttuurituottajan koulutuksessaan tehnyt opinnäytetyönsä taideopetuksen saavutettavuudesta. Hän on hankkinut taideharrastusluokkiin apuvälinelaatikoita:

“Apuvälinelaatikko sisälsi kuulosuojaimia, Time timer -kellon, kynätukia, hypisteltävää, tukikuvia, joustinsaksia, kommunikaatiota käsittelevän dvd:n ja aktiivituotteita. Kuulosuojaimet helpottavat sellaisen lapsen oloa, joka kärsii aistiyliherkkyyden vuoksi äänistä. Aktiivituotteet helpottavat motorisesti levottoman lapsen keskittymistä. Kynätuet auttavat löytämään oikeanlaisen kynäotteen ja Time timer -kello helpottaa ajan kulumisen seuraamista, jos lapsi ei vielä tunne kelloa. Kädessä pidettävät erilaiset nystyräpallot sopivat stressipalloiksi, hierontaan ja tuntoaistin aktivointiin. Tukikuvat helpottavat kommunikointia lasten kanssa, joilla on ongelmia esimerkiksi puheen ymmärtämisessä.”

Nokka, Mirka (2017). Saavutettavampaa taideopetusta erityislapsille.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/124880/Nokka_Mirka.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lapsen ja nuoren henkilökohtaiset apuvälineet

Lapsella ja nuorella voi olla harrastukseen tullessaan hänelle henkilökohtaisesti hankittuja apuvälineitä. Mikäli taideharrastuksen opettajan tulee osata käyttää apuvälinettä, on lapsi/nuori ja hänen huoltajansa tai henkilökohtainen avustaja velvoitettu opastamaan käytössä. Apuvälineen hankinta on prosessi, joka on yksilöllinen ja lähtee lapsen/nuoren tarpeista ja tavoitteista. Apuvälineen tarve ilmenee, kun lapsella on toiminnallinen ongelma, jonka avulla ratkeavan apuvälineen avulla. Apuvälineen tarpeen havaitsee joko apuvälineen tarvitsija itse tai hänen omaisensa/ läheisensä tai hänen kanssaan toimiva ammattihenkilö. Uusi apuvälineen tarve voi tulla myös uuden harrastuksen myötä. Kerro siis havainnoistasi perheelle, jotta perhe voi ottaa yhteyttä hoitajaan tahoon. Perusterveydenhuollon vastuulla on ohjata apuvälineen tarvitsija oikeiden palvelujen piiriin.

Harrastusryhmässäsi olevan lapsen apuvälineistä ja vihjeitä ryhmään hankittavista välineistä voit myös vanhempien luvalla kysyä lapsen toiminta-, fysio- tai puheterapeuteilta.

Lapsen harrastamiseen liittyviä, kalliimpia, henkilökohtaisia apuvälineitä voi joskus olla vaikea saada korvattua sosiaali- ja terveystoimen tai Kelan kustantamana. Silloin perhettä voi ohjata hakemaan hankintaan avustusta

muualta. Yksi tällainen taho on Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö (Vamlas), joka päättää apurahojen jakamisesta kahdesti vuodessa. Tarkemmat tiedot löydät <https://vamlas.fi/hae-apurahaa/>

Toinen taho on Vammaisten koulutuksen ja työllistymisen tuki (VKTT) ry. Heidän kautta perhe voi hakea avustusta myös lapsen tai nuoren harrastustoimintaan.

<https://www.tukilinja.fi/apurahat/>

Tulkkaus

Mikäli lapsi tarvitsee tulkkausta, tämä on yleensä tiedossa jo harrastusta aloitettaessa ja lapsella on käytössään kommunikointia avustava tulkki tai apuväline. Kaikkeen tulkin kanssa toimimiseen pätee tietyt ohjeet:

- Henkilöiden sijoittuminen tulkkaustilassa on tärkeää. Keskustelijoina olet sinä ja lapsi, minkä vuoksi osapuolten on hyvä sijoittua kolmion muotoon siten, että sinä ja lapsi olette toisianne vastapäätä ja tulkki on ”kolmion kärkenä”.
- Puhu suoraan lapselle (ja kuuntele hänen vastauksensa katsomalla lasta), älä tulkkille. Tulkki tulkaa puheesi ja lapsen puheen minä - muodossa.
- Puhu selkeästi ja sopivan pituisissa osissa, jotta tulkki ehtii tulkata puheesi. Anna tulkkille aikaa tulkata viestisi loppuun.
- Ota huomioon, että tulkki on paikalla kielenosaajan/puheen ominaisuudessa ja sinä itse olet asiantuntija keskustelun asiasisällön suhteen. Tulkin on ehkä turvauduttava sanakirjaan tai pyydettyä tarkennuksia. Selvennä ja selitä asioita tarvittaessa.
- Äännä nimet, luvut ja osoitteet erityisen selvästi, toista ne ja kysy lapselta kontrollikysymyksiä varmistaaksesi, että hän on ymmärtänyt asian oikein.

Lisää aiheesta Kela:n sivuilta Tulkin kanssa työskentely.

<https://www.kela.fi/documents/10180/1152184/TULKIN+KANSSA+TYÖSKENTELY.pdf/5339ce57-dc88-4985-ba8e-4dfaec3f6c65>

Viittomia käyttävät

Kela järjestää henkilökohtaista tulkkausta niille, joilla on kuulovamma, kuulonäkövamma tai puhevamma. Palvelu on maksuton ja sitä voi käyttää myös harrastuksiin.

Kielitulkkaus

Käytetään silloin kun lapsen kieli on joku muu kuin suomi, ruotsi (tai englanti) eli sellainen kieli, jota taideopettaja ei osaa. Vanhemmat hakevat tulkkauksen sosiaalitoimen kautta.

Pika-apuna voit käyttää piirroksia, kuvia ja esimerkiksi mahdollisesti puhelimesi olevia tulkkausominaisuuksia. Katso:

<https://yksityisille.hub.elisa.fi/kielenkaantaja-puhelimessa/>

Asioimistulkkaus

Tulkkia tarvitaan, kun henkilöillä ei ole yhteistä kieltä tai hänen käyttämäänsä kieltä on vaikea vieraan henkilön ymmärtää. Tulkin avulla pyritään luomaan ymmärtämisen edellytykset kieli- ja kulttuurimuurista huolimatta.

Puhetta korvaavat apuvälineet

Esim. kommunikointikansio, kommunikointitaulu, puhelaite tai kommunikointiohjelma ovat puhetta korvaavia apuvälineitä, joita lapsi käyttää. Pyydä näiden käyttöön opastusta huoltajilta tai avustajalta.

<https://papunet.net/tietoa/puhetta-korvaava-kommunikointi-eli-aac>

Taideavustaja ja henkilökohtainen tuki

Taideavustaja voi olla henkilökohtainen avustaja, joka on erityisesti perehtynyt avustamiseen taideharrastusryhmässä. SATA2-hanke on tuottanut yhteistyössä Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n ja muiden toimijoiden kanssa koulutusvideon taideavustajaksi kouluttautumiseen ja perehtymiseen. Sen voit katsoa täältä:

<https://www.lastenkulttuuri.fi/sata2/sata2/koulutukset/taideavustajakoulutus/>

Lapsella tai nuorella voi olla vammaispalvelun kautta saatu henkilökohtaisen avustajan palvelu, jota on tarkoitus käyttää myös harrastustoimintaan avustamisessa. Kukin perhe hakee itse avustajapalvelua kunnan sosiaalityön vammaispalvelusta. Henkilökohtainen avustaja on nimenmukaisesti tiettyä lasta varten oleva avustaja eikä ryhmän yleisavustaja. Henkilökohtaisesta avusta voit lukea lisää täältä:

<https://vamlas.fi/wp-content/uploads/2017/09/katsaus-lasten-ja-nuorten-henkilokohtaiseen-apuun.pdf>

Koulutukset ja tiedon jakaminen

Alan koulutuksia sekä verkostotilaisuuksia järjestävät ja niistä tiedottavat muun muassa

- Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto
<https://www.lastenkulttuuri.fi/>
- Taiteen perusopetusliitto TPO ry <http://www.artsedu.fi/fi/etusivu>

Kulttuuria kaikille -palvelu tarjoaa laajasti tietoa ja materiaalia työskentelyyn.
<http://www.kulttuuriakaikille.fi>

Säätöä menetelmäopas – Miten huomioida asiakkaiden aistisäätelyn vaikeuksia museoissa? on Teatterimuseon ja Alvar Aalto -museon julkaisema opas, jossa on tietoa aistitiedon käsittelyn vaikeuksista ja konkreettisia vinkkejä siitä, kuinka vähentää aistien kuormitusta ympäristön muutoksilla. Huomioi erityisesti nettilinkit, materiaalit ja kontaktit oppaan loppuosassa.
https://www.teatterimuseo.fi/documents/Saatoa_opas.pdf

Henkilökohtaisen avun video:

<https://www.youtube.com/watch?v=y9701dIEIbo&feature=youtu.be>

Unicefin Mukana!-kampanjan video Ruskasta, joka haluaa taideharrastuksen:

<https://www.unicef.fi/unicef/tyomme-suomessa/mukana-2/mukanatahdet--ruska/>

Unicefin Mukana!-kampanjan esteettömyyden ensiaskeleet -muistilista:

<https://www.unicef.fi/unicef/tyomme-suomessa/mukana-2/esteettomyys--ensiaskeleita/>

Nokka, Mirka 2017, Saavutettavampaa taideopetusta erityislapsille, kulttuurituottaja yamk, opinnäytetyö. HUMAK:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/124880/Nokka_Mirka.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Jos lapsella on kuntoutuksen tukena käytössä Metku-kirja, sitä voi hyödyntää myös taideharrastuksessa: <http://metropolia.e-julkaisu.com/lapsen-metkut/aineisto/metkukirja-lyhyesti.pdf>

Painettu opas: Oo mun kaa! Leikkejä ryhmään, jossa on näkövammaisen lapsi, Anna Latva-Nikkola, Näkövammaiset lapset ry

<https://www.silmatera.fi/nakkarila/oo-mun-kaa-kirja/>

10. KOKEMUKSIA JA OIVALLUKSIA KANTAPÄÄN KAUTTA

Tässä luvussa esitellään käytännön esimerkkien kautta, millaisia kokemuksia taidetoiminnasta on vanhemmalla, erityislapsella ja ohjaajilla.

LAPSEN JA VANHEMMAN NÄKÖKULMA

Jenni Barnett-Erlandsson

Äitinä toivon, että lapseni otetaan vastaan ensisijaisesti lapsena ja yksilönä, ei diagnoosina. Etenkin harrastuksissa riittää, että lapsi hyväksytään juuri sellaisena kuin hän on. Erityislapsi on hyvin tietoinen tilanteestaan ja mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä kipeämmäksi ”erilaisuus” saattaa käydä.

”Kun mä tarvin apua, niin auta, mutta älä anna ihan liikaa huomiota. Kohtele samalla lailla kuin muitakin. Mulle voi myös puhua ihan normaalisti. Se että mä tarvin erityistä tukea ei tarkoita, että mä haluan erityiskohtelua. Se vaikuttaa nopeesti myös kavereihin, ja nekin alkaa ajatella että mä oon jotenkin erikoinen.”

Lapsellani on adhd ja autismikirjon häiriö, joten hänen tuentarve on ns. piilossa. Tämän takia hänet on helppo leimata häiriköksi, tottelemattomaksi, heikoksi jne. Meille harrastuksissa on ollut erittäin suuri merkitys ohjaajan asenteella ja ymmärryksellä.

”Nepsyistä ois hyvä tietää, että me nähdään maailma erilaisena kuin muut ja saatetaan ajatella asioita eri lailla, niin älä ajattele, että asiat pitää tehdä tietyllä tavalla, että ei oo vaihtoehtoja sille, miten tehdään.

Pitää osata pikkusen joustaa, ettei tartte tehdä täsmälleen, miten käsketään. Jos

ei jousteta, niin alkaa ärsyttään ja alkaa harmittaaan, ettei onnistu siinä ja sitten luovuttaa. Jos joustaa, niin sitten tuntee, että onnistuu, ja asiat menee paljon paremmin.”

Lapsella on aina joku syy käytökseensä. Meillä esimerkiksi vaikuttaa hyvin paljon päivän aikana ”stressikuppiin” ilmestyneet asiat. Stressiä saattaa lisätä mm. siirtymävaiheet, valaistus, äänet, tuoksut tai tunne että on kiire.

”Jos on ryhmässä kauheesti hälinää tai siellä tapahtuu paljon asioita, on mun vaikeaa keskittyä mihinkään. Jos vielä on joku aihe joka ei oo ihan niin kiinnostava, niin mun on vielä vaikeempi keskittyä ja tekee mieli luovuttaa. Hälinä voi saada mut myös kiukkuseksi tai mua saattaa alkaa oksettaan, siks oliskin hyvä, että olis sovittu joku hiljanen paikka, johon voi mennä vähän rauhottuun jos alkaa tuntua pahalta.”

Erityislapsi saattaa jäädä jumiin yhteen negatiiviseen kokemukseen ja sitä on hyvin vaikea lähteä muuttamaan. Meillä harrastus jäi kokonaan pois, kun yksi huono kokemus jäi niin tiukasti lapsen mieleen, ettei hän enää halunnut mennä kyseiseen ryhmään.

”Mulle on ollut hyötyä harrastuksissa siitä, että ohjeet selitetään hitaammin ja vaikka muutamaaan kertaan. Mielellään ohjeiden lisäksi vois näyttää mitä pitää tehdä, vaikka erilliselle paperille. Silloin ohjeet on helpompi ymmärtää. Jos ohjeet tulee nopeasti ja kerran, niin ne menee multa enimmäkseen ohi. Sitten asiat menee pieleen, ja se ei tunnu kivalta. Tekee mieli mennä nurkkaan miettiin että mitäs nyt.

Mutta kun ohjeet selitetään kunnolla niin että ymmärtää, niin tuntuu kivalta, kun pystyy olemaan osa porukkaa.”

Tekeminen kannattaa palastella pieniin osiin ja vaikeina hetkinä olla läsnä, motivoida ja tsempata!

”Jos mun tekee mieli luovuttaa, älä sä luovuta.”

Kursivoidut tekstit ovat 12-vuotiaan adhd- ja autismikirjon lapsen omia pohdintoja harrastuksesta ja harrastamisesta.

KOLME ESIMERKKIÄ OIVALTAMISESTA – ROHKEUTTA KOKEILLA JA EPÄONNISTUA

Riku Laakkonen

Olen tehnyt taidetta eri yhteisöissä ja soveltanut omaa osaamistani yli 20 vuoden ajan. Kokeilu ja jatkuva soveltaminen sekä yhdessä keksiminen ovat värittäneet näitä vuosia. Avaan tässä kirjoituksessa omia oivalluksiani ja havaintojani taiteen soveltamisen monipuolisesta maailmasta kolmen esimerkin kautta.

Esimerkki yksi.

On vuosi 2009. Olen Suomen Kulttuurirahaston yksivuotisella Myrsky-apurahalla. Olen luvannut hakemuksessani käynnistää mielenterveysongelmaisten perheiden lapsille teatteriryhmän Tampereelle. Ryhmän käynnistämisessä on aluksi ongelmia – kiinnostuneita lapsia ilmoittautuu ryhmään, mutta he eivät tule paikalle. Myöhemmin selviää, että syynä on perheiden rahattomuus. Lapsilla ei ollut rahaa bussilippuihin ja tämä ongelma korjaantuu apurahoituksen kautta. Esimerkissäni olen ajanjaksossa, jossa en ole vielä tietoinen ongelmasta ja ryhmässä käy yksi 13-vuotias poika. Tämä poika tulee paikalle, mutta ei suostu puhumaan. Istuu ja kuuntelee mitä minä puhun ja kommunikoi ilmeillä ja eleillä, mutta ei puhu. Hänet ryhmään ilmoittanut äiti ei ole kertonut, miksi poika ei puhu. Taiteilijana olen haasteen edessä. Poikaa selvästi kiinnostaa jokin asia teatterissa, koska hän saapuu paikalle, mutta minun tehtävänäni on keksiä, kuinka voisimme kommunikoida. Mietin, ja keksin kokeilla kirjeen kirjoittamista. Istumme vastakkain, otan tyhjän paperin ja alan kirjoittamaan ensimmäistä kirjettä. Kerron asioita itsestäni ja kyselen pojan kiinnostuksen kohteista. Ensimmäinen kirje ei ole pitkä. Ojennan kirjeen pojalle ja odotan vastaako hän. Poika lukee kirjeen ja ottaa paperin ja kynän ja kirjoittaa minulle vastauksen. Näin saa alkunsa kirjeenvaihtomme, joka jatkuu noin kaksi ja puoli kuukautta. Joka viikko tapaamme ja istumme hiljaa ja kirjoitamme toisillemme kirjeitä. Näiden kirjeiden lisäksi sanomme aina tavatessamme moikat ja erotessa heipat. Näiden kuukausien aikana kirjeiden avulla tutustumme ja kirjoitamme yhdessä näytelmää: ideoimme roolihenkilöt, tapahtumapaikat ja kirjoitamme dialogia.

Tämän parin kuukauden ajanjakson jälkeen bussilippuongelma selviää ja ryhmään tulee muitakin lapsia. Tämä hiljaisuuden valinnut poika jatkaa ryhmässä ja vastaa ryhmän lyhyiden esitysten käsikirjoituksista. Koskaan hän ei ryhmässä puhu enempää, mutta luovan kirjoittamisen avulla saavutamme toisemme ja pystymme kommunikoimaan sekä rakentamaan yhteistä draaman maailmaa.

Esimerkki kaksi.

Kulttuurikeskus PiiPoon The Perhesirkus -ryhmä, joka koostui perheistä, joissa oli vammattomia ja vammaisia lapsia sekä heidän vanhempiaan on koulutusmatkalla Irlannissa. Leikimme kuoronjohtaja ja kuoro leikkiä Galwayssä. Leikin säännöt ovat seuraavat: yksi vapaaehtoinen menee muiden rivissä seisovien osallistujien eteen seisomaan. Tämä vapaaehtoinen on kuoronjohtaja, joka saa tehdä millaisia liikkeitä haluaa ja muiden tehtävä on matkia mahdollisimman hyvin kuoronjohtajan liikkeitä. Neljävuotias, kehitysvammainen irlantilaistyttö on nyt kuoronjohtajana. Noin 40 ihmistä toistaa tytön liikkeitä. Tähän hetkeen tiivistyy jotain todella hienoa. Taide leikkinä puhuttelee kaikkia meitä paikallaolijoita ja tempaudumme mukaan matkimaan tytön liikkeitä. Saavutettavuuden eteen täytyy instituutioiden, tilojen ja rakenteiden tasolla tehdä koko ajan paljon työtä, mutta tässä leikin hetkessä saavutettavuus muuttuu toimijuudeksi, ja mielikuviutus sekä leikki valloittavat meidät, olemme ryhmä, jossa jokaista sen jäsentä tarvitaan yhtä lailla.

Jotta tämä ikimuistettava hetki oli mahdollinen, oli The Perhesirkus ryhmän täytynyt kulkea pitkä matka. Tämä matka kaikkine vaiheineen oli suuri retki sen oppimiseen, miten tehdä taidetta, tässä tapauksessa sirkusta, keksien koko ajan luovia ratkaisuja ja asenteeltaan rohkea. Näin toimien suuretkin haaveet voivat toteutua. Ja näiden haaveiden ohessa syntyy hetkiä, kuten tämän irlantilaisen neljävuotiaan tytön rooli kuoronjohtajana.

Esimerkki kolme.

Tampereella toimii yksin maahan tulleiden alaikäisten, oleskeluluvan saaneiden, perhekoti. Tästä perhekodista otettiin minuun yhteyttä. Perhekodissa asuvat lapset olivat tulossa murrosikään ja he tarvitsisivat

keskustelua seksuaalisuudesta. Perhekodin työntekijä ajatteli, josko taiteen keinoin voisi tehdä tälle asialle jotain ja minä ehdotin nukketeatterillisten keinojen kokeilemista puheeksi ottamisen välineenä. Työntekijä innostui ideasta ja niinpä menin pitämään nukketeatterikerhoa näille lapsille. Näiden lasten suomen kielen taito oli vielä kovin vähäistä ja kommunikointi seksuaalisuudesta oli kulttuuristen syiden takia jo tarpeeksi hankalaa muutenkin.

Perhekodista löytyi paljon barbie-nukkeja. Näiden nukkien ongelma on jäykät nivelet. Niitä ei ole tarkoitettu nukketeatteriesitysten nukeiksi. Kokeilimme erilaisten nukketeatteriharjoitteiden kautta, miten nukkeja voisi animoida ja mitä nuket voisivat liikkeillä ja toiminnoilla kertoa seksuaalisuudesta.

Harjoitukset etenivät, tulin osallistujien kanssa tutuksi ja nuket alkoivat elollistua hetkittäin. Varsinainen barbie-nukkien sovellus tapahtui erässä harjoituksessa. Barbie- ja Ken-nukke olivat pöytänäyttämöllä. Nukkeja animoi tyttö ja poika. Nukkien välillä oli tarkoitus tapahtua romanttinen kohtaaminen, jossa tyttö ihastuu poikaan ja on aktiivinen osapuoli. Kun kohtaaminen alkoi tyttö ja poika ”unohtivat” nuket. He pitivät kyllä nukeista kiinni, mutta alkoivat näyttellä kohtaamista itse. Nuket saivat olla paikoillaan, ja poika ja tyttö hoitivat tilanteen näyttelemisen. Ilman nukkeja koko kohtaaminen olisi ollut mahdoton. Nuket antoivat metaforisen suojan ja tekivät vaikeasta asiasta saavutettavan ja mahdollisen käsitellä. Samalla minun, ohjaajana täytyi ymmärtää antaa tämän tilanteen tapahtua. Nukketeatterillinen ilmaisu rikastui samalla.

Kaikissa näissä yllä mainitussa kolmessa esimerkissä olen itse taiteilijana oppinut ja oivaltanut taiteen mahdollisuuksista toimia siltana ihmisten välillä ja rikastaa sekä taiteen tekijöiden että kokijoiden maailmaa. Nämä esimerkit ovat auttaneet minua kehittämään ja soveltamaan kulloistakin taiteellista työkalua saavutettavammaksi.

CASE MALMITALON ERITYISLASTEN TAIDEPOLKU: SILMÄT SELÄSSÄ JA KYKY ENNUSTAA – MIHIN KAIKKEEN VOI VARAUTUA?

Mirka Nokka

Kun taidekurssille on tulossa ryhmä nepsy-lapsia, voi tilanteeseen valmistautua etukäteen paljonkin. Nepsyille kannattaa hankkia etukäteen erilaisia aistiapuvälineitä, esim. aktiivityynyjä, kuulosuojaimia, tukikuvia, muovihanskoja, pientä näpperreltävää ja Time timer -kellon. Kannattaa kiinnittää huomiota tilaan; paras taideluokka on iso, selkeä ja siisti tila, jossa ei ole liikaa aistiärsykeitä (kirkkaita värejä, äänekästä ilmastointia, sotkuisia avohyllyjä jne). Tilaan on syytä hankkia muutama Fatboy lepäilyä varten ja kaiuttimet rauhoittavaa musiikkihetkeä varten.

Kurssin oppilasmäärä kannattaa rajata minimiin; Malmitalon Erityislasten Taidepolun kursseilla maksimi oppilasmäärä oli kuusi lasta. Taideopettajan lisäksi kursseilla oli taideavustaja, jonka tarpeellisuus osoittautui monta kertaa kultaakin arvokkaammaksi. Ennen Malmitalon kurssien alkamista lasten huoltajilta oli selvitetty ennakkotietolomakkeen avulla, mitä kannattaa ottaa huomioon kunkin lapsen kohdalla; onko lapselle aistiherkkyyksiä, apuvälineitä käytössä, lääkitystä vaativia sairauksia tai muita erityistä huomiota vaativia erityispiirteitä, esim. väkivaltaisuutta.

Ennakovalmistelujen jälkeen on vuorossa ensimmäinen kurssikerta. Lapsia jännittää, he ovat uudessa paikassa, vieraiden ihmisten keskellä. He eivät tunne muita kurssilaisia ja tilanne on muutenkin monelle outo: aiempia kokemuksia harrastamisesta ei välttämättä ole ja ainoa kokemus ryhmätilanteesta voi olla oma tuttu koululuokka. Taideopettaja ja avustaja ovat valmistautuneet tähän hetkeen etukäteen ja lasten olo pyritään saamaan mahdollisimman tervetulleeksi; he saavat nimilaput ja heidät ohjataan omille paikoilleen. Opettajat esittelevät itsensä lapsille ja lapsilla on mahdollisuus esitellä itsensä. Ketään ei pakoteta esittäytymään ja tunnelma pyritään pitämään mahdollisimman rentona.

Ideaalitilanteessa taidetunti lähtee käyntiin mukavasti ja lapset rentoutuvat taiteen tekemisen äärellä. Mutta... joku on voinut herätä huonolla tuulella. Toisella voi olla lääkitys vaihtunut vasta vähän aikaa sitten, ja olo on kummallinen ja levoton. Kolmas ei olisi halunnut tulla ollenkaan ja neljännellä on niin voimakas ekko (erityinen mielenkiinnon kohde) päällä, että taide ei voisi nyt vähempää kiinnostaa. Näiden kaikki tunteiden, toiveiden ja toimintojen välimaastossa taideopettaja yrittää viedä eteenpäin omaa juttuaan, taideopetusta.

Harmillisesti meillä ei kellään ole silmiä selässä, vaikka tuosta ominaisuudesta olisikin paljon hyötyä. Yhtäkkiä ja arvaamatta Malmitalon kädentaitojen kurssilla yksi lapsista olikin sekunnissa kaatanut pullollisen pesuainetta lavaaariin ja saanut aikaiseksi valtavan vaahtokylvyn. Tämän samaisen sekunnin aikana hän oli levittänyt vaahtoa pitkin seiniä ja kurssikavereitaan ja juossut käytävälle levittämään vaahtoa kaikkialle. Saippua säilytettiin jatkossa piilossa.

Kuvataidekurssin ensimmäisellä tunnilla taasen vastentahtoinen oppilas purki harmiaan potkimalla ovea. Häntä harmitti, sillä hän ei olisi kurssille halunnut tulla ollenkaan. Kukapa olisi arvannut, että pienen pojan potkut pystyisivät hajottamaan palo-oven tulenkestävän lasin? Lapsi oli tapahtuneesta yhtä hämillään kuin aikuisetkin. Tapahtunut säikäytti lapsen, eikä hän enää palannut taidekurssille. Mikä harmi! Miten tällaisenkään olisi osannut varautua?

Kaikkien tilanteiden välttämiseen eivät silmät selässä eikä parhainkaan mielikuvitus auta. Ajan myötä lapset tulevat tutummiksi ja taideopettajat saavat vihjeitä siitä, mihin kaikkeen oppilaiden kanssa kannattaa varautua. Tämän hiljaisen tiedon säilymisen kannalta on tärkeää, että taideopettajat voivat jatkaa samojen lasten kanssa vuodesta toiseen tai edes välittää tietoa oppilaista eteenpäin uudelle opettajalle. Jos lapsi on hyvin arvaamaton ja vaikeasti tulkittavissa, voi harkita, että lapselle tuttu henkilö on mukana taidetunneilla. Malmitalon viiden pilottikursseilta saatujen kokemusten perusteella on hyvin selvää, että ohjaajien määrässä ei kannata säästellä. Kun aikuisia on tarpeeksi, on silmäparejakin enemmän ja moni täpärä tilanne voidaan ennaltaehkäistä. Vaikka taideopettajista ei ennustajiksi olisikaan, niin ehkä ajan myötä heille voi kasvaa tuntosarvet selkään!

TUHATTA JA SATAA KOHTI TEATTERIN JA ELOKUVAN MAAILMOJA

Tommi Nevala

Mistä oli kyse?

Kulttuuritalo Valve, Oulu-opisto ja Oulun Kehitysvammaisten Tuki ry järjestivät keväällä 2019 SATA2 – saavutettava taideharrastus -hankkeeseen pilotin, joka sai nimekseen Tuhatta ja sataa. Taidemuodoiksi olivat pilotin hakuvaiheessa valikoituneet teatteri-ilmaisu, josta vastasi taiteen perusopetusta antava Oulu-opisto sekä elokuvailmaisu, jonka opetuksesta puolestaan vastasi Oulun lastenkulttuurikeskukseen kuuluva Valveen elokuvakoulu. Tavoitteena oli kehittää työparimenetelmään perustuva toimintamalli elokuvakasvatukseen ja teatteri-ilmaisuun, joiden avulla media-, vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja opetettaisiin kehitysvammaisille lapsille ja nuorille. Lisäksi tavoitteena oli edistää kehitysvammaisten lasten ja nuorten osallisuutta ja kulttuurioikeuksia. Yhteinen näkemys pilotin yhteistyökumppaneilla oli se, että vammaisilla henkilöillä pitäisi olla mahdollisuus osallistua yhdenvertaisesti taide- ja kulttuuripalvelujen tarjontaan sekä oikeus omien taiteellisten kykyjen kehittämiseen.

Toiminta käynnistyy

Molemmissa ryhmissä oli kaksi vetäjää – pedagogisesta sisällöstä vastaava opettaja sekä taideavustaja, jolla oli kokemusta erityisryhmien ja kehitysvammaisten lasten ja nuorten ohjaamisesta. Opetustilanteessa oli tavoitteena tarkastella sitä, kuinka teatterin puolella taiteen perusopetuksen ja elokuvan osalta elokuvakasvatuksen menetit saataisiin toimimaan erityisryhmien kanssa.

Oulu-opiston Tuhatta ja sataa teatterikurssi jatkui yhtäjaksoisesti koko kevään ajan. Kurssi sisälsi 15 kokoontumiskertaa, jonka lisäksi ryhmä kävi yhdessä katsomassa näytelmän. Ryhmässä oli seitsemän 11–42-vuotiasta

osallistujaa. Kurssilla tutustuttiin teatterin perusteisiin harjoitteiden ja leikkien kautta rennossa ilmapiirissä. Valveen elokuvakoulun elokuvaosuus jakaantui kahteen erilliseen kerhoon: kuusi kokoontumiskertaa sisältäneessä Tubeklubissa 15–16-vuotiaat nuoret pääsivät kokeilemaan tubettamista oikean tubetähden Kaoru Kitsunen johdolla. Kevään toisessa elokuva-aiheissa kerhossa, kahdeksan kokoontumiskerran animaatiokerhossa 12–16-vuotiaat nuoret valmistsivat oman animaatioelokuvan käyttämällä paperikartongeista askarteluja hahmoja ja iPadeja kuvaamiseen ja editointiin. Teatteri- ja elokuvaryhmien kokoontumiset olivat kestoaltaan 90 minuuttia.

Huomioita toiminnasta

Molempien ryhmien osallistajat olivat aktiivisia, kekseliäitä ja innokkaita. Ryhmissä oli hyvä tunnelma ja paljon tekemisen iloa. Tubeklubissa joillakin osallistujilla oli hankaluuksia esiintyä kameran edessä ja sisältöä oli sen vuoksi hankala tuottaa videomuotoon. Kuvaustilanteessa oli hankala muistaa suunnitelmia tai kameran edessä jännitti esiintyä. Tämän vuoksi sisältö saattoi muuttua jokaisella kuvaus- tai harjoituskerralla. Samanlainen havainto oli myös teatterikurssilla. Tämä ei haitannut lainkaan vaan esityksissä pyrittiin elämään tilanteessa ja toteuttamaan ne omalla persoonallisella tavallaan. Animaatiokerhossa vastaavaa ongelmaa ei ollut. Kaikki pääsivät osallistumaan omilla vahvuuksilla. Pääosin käytössä olivat samat menetelmät animaatioiden tekemiseen kuin Valveen elokuvakoulun perustoiminnassa. Erityislusten kanssa työskennellessä täytyi huomioida, ettei käynnissä ollut useampaa erillistä vaihetta yhtä aikaa. Tämä olisi voinut vaikeuttaa asioiden ymmärtämistä ja keskittymistä. Jokainen vaihe käytiin läpi omana kokonaisuutena, jolloin työskentely rytmittyi loogisesti ideointiin, askarteluun, kuvaamiseen ja editointiin. Opettajan ja taideavustajan aktiivinen läsnäolo ja osallistuminen tekemisprosessiin esimerkiksi näyttämällä vei toimintaa eteenpäin.

Teatterikurssille osallistuvat nuoret odottivat kovasti, että pääsevät näyttämään osaamistaan omille perheilleen. Jakamisella ja esiintymisellä oli heille paljon merkitystä. Myös teatterikurssilla kokeiltiin samoja harjoituksia, joita tehdään teatterin perusryhmien kanssa. Mielikuvien ja fyysisen ilmaisun käyttö oli hyvä tapa saada oppilaat heti alusta lähtien

mukaan. Vuorovaikutustaidot, läsnäolo ja toisen kuunteleminen saattoivat olla osallistujille haastavia asioita. Näitä opeteltiin antamalla jokaiselle positiivista palautetta ja usein myös aplodit. Myös teatteripuolella opettajan ja taideavustajan osallistuminen harjoituksiin oli tärkeää. Tämä rohkaisi ja ohjasi oppilaita saamaan enemmän irti harjoituksista.

Toiminnan keskeisenä huomiona oli, että teatteri ja elokuva soveltuivat erinomaisesti erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten itseilmaisun ja luovuuden välineeksi. Osallistujat pystyivät kommunikoimaan ja ilmaisemaan itseään teatterin ja elokuvan keinoin. Tunneilla oli usein hauskaa ja niiden aikana naurettiin paljon. Ryhmien toiminnassa oli tärkeää, että kokoontumiskerrat aloitettiin samalla tavalla, esimerkiksi vaihtamalla kuulumisia alkupiirissä. Myös kokoontumiskertojen lopetus oli tärkeää suunnitella niin, että ne toistuivat samanlaisina eri kerroilla.

Opettajan lisäksi toiminnassa oli mukana taideavustaja, jonka tehtävänä oli avustaa siinä, että nuoret pääsivät nauttimaan taiteen tekemisestä tavanomaisuudesta poikkeavassa toimintaympäristössä. Opettajan ja taideavustajan muodostama työparimalli mahdollisti esimerkiksi sen, että osallistujat voitiin eriyttää kahteen pienryhmään, jolloin pystyi huomioimaan osallistujien vahvuuksia ja ideoita yksilöllisemmin. Opettajille pilotti oli hyvä ja opettavainen kokemus. Omissa suunnitelmissa ei tarvitse olla liikaa kiinni vaan voi elää mukana tilanteissa ja soveltaa. Myös ymmärrys erilaista oppimista kohtaan lisääntyi.

Jatkoa luvassa

Molemmista kerhoista pidettiin ja niihin toivottiin jatkoa. Kevään päätteeksi oltiin tilanteessa, että mahdollinen jatko piti päättää varsin nopeasti. Jatkolle oli olemassa erinomaiset edellytykset. Pilotissa oli rakennettu pohja, jonka varassa olisi mahdollista kehittää toimintaa edelleen. Työtä ja tiedottamista oli tehty paljon, jotta ryhmät oli saatu kasaan. Ryhmissä oli innokkaita nuoria, jotka halusivat jatkaa harrastusta. Vetäjät olivat myös saaneet arvokasta kokemusta ja olivat mielellään toteuttamassa toimintaa myös jatkossa. Päätös jatkosta syntyi lopulta yllättävän helposti ja mutkattomasti. Kulttuuritalo Valve ja Oulu-opisto päättivät ottaa kurssit ja kerhot osaksi

perustoimintaa tarjoamalla vastaavaa sisältöä syyskaudelle. Lähtökohtana ja perusteena oli yhteinen näkemys siitä, että pitkäjänteinen työ tuo mukana oleville lapsille ja nuorille uusia hyvinvointivaikutuksia, kuten sosiaalisten taitojen vahvistumista, itsevarmuuden lisääntymistä, kokemuksia kuulluksi tulemisesta sekä yhteisöllisyyden tunteesta.

Tuhatta ja sataa -pilotti täytti tavoitteensa hyvin. Pilotti toimi lähtölaukauksena viedä erityisryhmien kulttuuri- ja taidekasvatusta elokuvan ja teatterin osalta eteenpäin. Elokuvakasvatuksen ja teatteri-ilmaisun avulla kehitysvammaisille lapsille ja nuorille pystyttiin tarjoamaan väline vuorovaikutukseen, vaikuttamiseen, tiedon ja tunteiden välittämiseen sekä itseilmaisuun. Pilotti vahvisti käsitystä siitä, että erilaiset draaman muodot sopivat hyvin kehitysvammaisten ja autististen lasten menetelmiksi. Kaikki osapuolet – tuottajat, opettajat ja tietysti nuoret itse – odottavat syyskauden alkua jo kovalla innolla.

KOLME ESIMERKKIÄ PIRKANMAAN TUTUSTU TAITEESEEN -PILOTISTA

Jenni Barnett-Erlandsson

Pieni marakassi, mutta suuret tunteet

Teimme yhdellä kerralla marakasseja, joita koristelimme langalla. Langan liimaaminen jugurttipullon ympärille vaati paljon keskittymistä ja tarkkaavaisuutta, joka ei ollut yhden ryhmäläisemme suurimpia vahvuuksia.

Lapsi näki, kuinka muut ympärillä saivat yksi toisensa jälkeen marakassinsa valmiiksi. Hän alkoi stressaantua ja ärsyntyä, jolloin keskittyminen herpaantui entisestään.

Tilanne oli jo hyvin lähellä räjähdyspistettä.

Ohjaaja istuutui lapsen viereen ja pyysi lasta hengittämään syvään. Samalla hän sanoi, että pystymme tähän. He liimasivat lankaa pienen pätkän ja taas ohjaaja pyysi lasta hengittämään kanssaan syvään. Hän myös viestitti koko olemuksellaan, ettei ole mitään kiirettä.

Ohjaaja pysyi lapsen rinnalla koko ajan tukena. He tekivät pienen pätkän kerrallaan ja pitivät taas hengähdystauon. Aikaa kului, mutta lapsi ja ohjaaja jatkoivat sitkeästi pienissä osissa liimaamista.

Mikään sana ei pysty kuvailemaan ilmettä lapsen kasvoilla, kun hän viimein ylpeänä esitteli valmiin marakassinsa muille ryhmäläisille. Lapsi lähti onnellisena marakassinsa kanssa kotiin. Kun tapaaminen oli ohi, istuimme ohjaajien kanssa alas keskustelemaan kerrasta.

Kyseisellä ohjaajalla nousi tunteet pintaan, koska hän oli niin iloinen lapsen puolesta ja siitä, että he onnistuivat yhdessä. Näin onnistuminen tuli motivoineeksi sekä lasta että ohjaajaa. Ymmärsimme myös, kuinka tärkeä merkitys motivaation kannalta tehtävän palastelulla pieniin osiin on.

Oho!

Ensimmäisen kerran jälkeen yhden vilkkaamman lapsen vanhempi tuli hakemaan lastaan.

Vanhempi tuli jo valmiiksi hartiat lypsyssä ja huokaisi, että täällä on ollut varmaan kauhea meininki päällä, jääden odottamaan jo varmasti monesta paikasta tutuksi tullutta negatiivista palautetta.

Tällä kertaa palaute ei ollutkaan negatiivista. Kerroimme vanhemmalle kaiken missä lapsi oli onnistunut ja mikä oli mennyt hyvin, jolloin vanhemmalta pääsi vahingossa OHO!

Vilkkaiden lasten vanhemmat ovat hyvin tietoisia lastensa haasteista. Niitä ei tarvitse joka paikassa kerrata. Se, mitä nämä vanhemmat taas kuulevat aivan liian harvoin, on kaikki se hyvä mitä heidän lapsissaan on ja mitä kaikkea he osaavat. Kehuilla on hyvin suuri merkitys myös vanhemman jaksamiseen arjessa ja tukemalla vanhempaa, tulemme tukeneeksi samalla myös lasta.

Guuzi guuzi guu

Olimme maallaneet omat rumpukapulat kepeistä ja tarkoitus oli jatkaa seuraavalla kerralla koristelemalla rumpukapuloita.

Päivän päättyessä yksi lapsista oli kuitenkin niin innostunut kapuloistaan, että olisi halunnut viedä ne kotiin, vaikka maalikin oli vielä märkää. Kun lapselle ilmoitettiin, ettei kapuloita voi vielä viedä kotiin, lapsi hermostui. Hän juoksi penkkien alle piiloon kieltäytyen lähtemästä kotiin.

Ohjaaja asettautui lattialle penkkien viereen ja sanoi lapselle ymmärtävänsä hyvin, että häntä harmittaa. ”Minuakin harmittaisi. Minua harmittaisi myös se, jos seuraavalla kerralla kapulat olisivatkin unohtuneet kotiin, kun muut koristelevat omiaan.”

Lapsi pysähtyi kuuntelemaan ja kysyi koska seuraava kerta on. Ohjaaja vastasi seuraavan kerran olevan kuuden päivän kuluttua. Lapsi laski hiljaa kuuteen. Sitten hän pysähtyi katsomaan ohjaajaa ja pyysi pysymään paikallaan. Hän kömpi penkin alta, otti ohjaajaa poskista kiinni ja sanoi guuzi guuzi guu. Sitten hän lähti ja huikkasi ulko-ovella, nähdään seuraavalla kerralla. Lapset haluavat perusteluja asioille ja ovat tyytyväisiä, kun saavat selityksen.

11. SAAVUTETTAVA TAIDEHARRASTUS -ASENNEMERKKI

Saavutettava taideharrastus

Saavutettava taideharrastus -asennemerkki on taidetoimijoiden viestinnän apuväline, jonka voi ladata käyttöönsä suomen- ja ruotsinkielisenä versiona. Kyseessä on ennen kaikkea asennemerkki, joka kertoo toimijan olevan halukas tukemaan kaikkia lapsia taideharrastuksissaan. Toimija on merkkiä käyttäessään valmis vähintään kokeilemaan, voisiko erityistä tukea tarvitseva lapsi osallistua heidän toimintaansa.

Asennemerkillä ilmaistaan tukea tarvitsevien lasten huoltajille ja perheille, että taidetoiminnassa pyritään ottamaan kaikenlaiset lapset huomioon. Samalla merkki viestii siitä, että perhe ja huoltajat voivat turvallisesti kertoa taidetoimijoille lapsen tuen tarpeesta. Monesti perheillä on vaikeuksia löytää harrastusten joukosta sellaisia, joihin perhe voisi turvallisesti lähteä ainakin kokeilemaan, onnistuisiko harrastus oman lapsen kohdalla. Tämä merkki auttaa perheitä löytämään taideharrastuksia lapsilleen sekä tuo taidetoimijoille uusia lapsia toimintaan mukaan.

Jos organisaatio tai taidetoimija ottaa merkin käyttöönsä, tulee käytön kanssa olla tosissaan. Se tarkoittaa esimerkiksi tämän oppaan asioiden sisäistämistä ja tahtotilaa muokata omaa toimintaa saavutettavaksi ja esteettömäksi. Ottamalla merkin käyttöönsä toimija viestii sitoutumisestaan tiettyihin tavoitteisiin.

Tällä merkillä sitoudumme näihin tavoitteisiin

- Haluamme toimintaamme lapsia jotka tarvitsevat tukea, ja viestimme siitä avoimesti ja aktiivisesti tämän merkin avulla.
- Hankimme osaamista erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimisesta ja/tai olemme valmiita kokeilemaan inklusiota.
- Emme kuvittele tietävämme kaikkea, siksi tarvitsemme yhteistyötä lapsen huoltajan kanssa.
- Meille voi avoimesti ja luottamuksellisesti kertoa lapsen tuen tarpeesta. Pohdimme lapsen ja lapsen huoltajien kanssa yhdessä, miten voisimme parhaiten tukea lapsen taideharrastusta.
- Tavoittemme on, että jokainen lapsi kokee onnistuvansa toiminnassamme.
- Olemme ehdottomasti kiusaamista vastaan, ja olemme laatineet kiusaamisen vastaiset ohjeet yhdessä lasten ja henkilöstön kanssa.
- Toimintamme esteettömyydestä viestitään selkeästi.
- Tavoitteenamme on toimia täysin esteettömissä tiloissa.
- Avustaja, vanhempi tai läheinen aikuinen voi olla lapsen tukena mukana harrastuksessa. Lapsen avustaja pääsee aina maksutta mukaan.
- Avustajalle tarjoamme videomuotoisen taideavustajakoulutuksen, ja näin tuemme avustajaa tehtävässään.
- Toimintaamme pääsee mukaan myös ilman pääsykokeita.
- Mukautamme taideopetusta lapsen tarpeen mukaan.

Miten merkin saa käyttöönsä?

Saavutettava taideharrastus -merkki on ladattavissa omaan käyttöön täältä: www.lastenkulttuuri.fi

Merkki löytyy sivuilta suomen- ja ruotsinkielisenä, sekä värikkäänä että mustavalkoisena versiona. Käyttöön voi ottaa yhden tai kaikki merkin versiot. Jos merkki lisätään esimerkiksi verkkosivujen yhteyteen, merkkiin täytyy sisällyttää selitetekstiosuus, joka löytyy kohdasta "Merkin seliteteksti". Myös merkin käytön kriteerien tulee näkyä merkkiselitteen yhteydessä. Huomioithan merkin asettelussa sen, että merkki on selkeästi luettavissa ja että se on sijoitettu valkoiselle tai vaalealle yksiväriselle taustalle.

Miten tulisi toimia, kun merkki otetaan organisaatiossa käyttöön?

1. Tiedottakaa kaikille organisaatiossanne Saavutettava taideharrastus -merkin käyttöönotosta

Voitte järjestää tiedotustilaisuuden, ottaa asian esille viikkopalaverissa tai vaikka henkilöstöpäivänä. Varmistakaa tiedotuksen onnistuminen käyttämällä mahdollisimman montaa tiedotuskanavaa.

Ainakin nämä asiat on hyvä ottaa esille tässä yhteydessä:

- mistä merkissä on kyse
- mitä saavutettavuus ja esteettömyys tarkoittavat
- miksi merkin käyttöönotto koetaan organisaatiossa tärkeäksi
- missä merkkiä käytetään
- käykää läpi merkin käyttöönoton kriteerit
- jakakaa kaikille luettavaksi tämä saavutettavuusopas sekä muita mahdollisia tiedonlähteitä / koulutusmateriaaleja aiheesta (esim. jakamalla SATA2-hankkeen materiaalipankki ja videomuotoinen taideavustajakoulutus katsottavaksi)

2. Ottakaa merkki osaksi viestintäänne

Esimerkiksi verkkosivuille, painotuotteisiin, uutiskirjeeseen jne. Muistakaa aina tiedottaa samoissa yhteyksissä, mikä merkki on ja mitä se tarkoittaa teidän toiminnassanne.

Lyhyt esimerkkiselite saavutettavuusmerkistä

Meillä on käytössä Saavutettava taideharrastus -merkki! Tämä tarkoittaa, että olemme sitoutuneet edistämään saavutettavuutta harrastustoiminnassamme. Otamme taidetoiminnassa huomioon kaikenlaiset lapset. Perhe ja huoltajat voivat turvallisesti kertoa meille lapsen tuen tarpeesta. Tavoitteemme on, että jokainen lapsi kokee onnistuvansa toiminnassamme.

Lisätietoa Saavutettava taideharrastus -merkistä löytyy osoitteesta www.lastenkulttuuri.fi

3. Mitä muuta voitte tehdä?

Haastakaa muita taidetoimijoita merkin käyttöönottoon.

12. LISÄÄ LINKKEJÄ JA VINKKEJÄ

Suomen lastenkulttuurikeskusten liiton verkkosivuille www.lastenkulttuuri.fi on koottu lista hyödyllisistä tietolähteistä ja toimijoista, jotka edistävät saavutettavuutta.

13. LÄHTEET

3. AVOIN KOHTAAMINEN JA KUNNIOITUS

Anttila, E. (toim.) 2011. Taiteen jälki – Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 40. Helsinki. Edita Prima Oy.

Damasio, A. R. 1994. Descartes' error: Emotion, reason and the human brain. New York: HarperCollins.

Hautamäki, J., Lahtinen, U., Moberg, S. & Tuunainen, K. 2001. Erityispedagogiikan perusteet. Helsinki: WSOY.

Juntunen, M.-L. 2011. Liike, rytmi ja musiikki: Jaques-Dalcrozen pedagogista perintöä jäljittämässä. Teoksessa E. Anttila (toim.) Taiteen jälki: Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä. Teatterikorkeakoulu. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 40, 5773.

Laes, T., Juntunen, M.-L., Heimonen, M., Kamensky, H., Kivijärvi, S., Nieminen, K., Tuovinen, T., & Turpeinen, I. 2018. Saavutettavuus ja esteettömyys taiteen perusopetuksen lähtökohtana. ArtsEqual policy brief 1/2018.

Sutela, K., Juntunen, M.-L., & Ojala, J. 2019. Applying music-and-movement to promote agency in special music education: A case study in a special school. British Journal of Music Education.

<https://doi.org/10.1017/S0265051719000184>

Van Manen, M. 2015. The Pedagogical Tact. Walnut Creek, Cal.: Left Coast Press.

8. SAAVUTETTAVUUS VIESTINNÄSSÄ, HINNOITTELUSSA JA RAKENNETUSSA YMPÄRISTÖSSÄ

Haanperä, Tapio/Papunet verkkopalveluyksikkö, Kehitysvammaliitto (2018) Luento "Verkkosivustojen tekninen saavutettavuus ja käytettävyys", Saavutet-

tavuuskartoittajien pilottikurssi.

Kehitysvammaliiton Papunetin pikaohjeet kognitiiviseen saavutettavuuteen:
<http://papunet.net/saavutettavuus/pikaopas-kognitiiviseen-saavutettavuuteen>

Linnapuomi & Salonlahti 2015. Entä saavutettavuus? Ohje kulttuurikohteen saavutettavuudesta viestimiseen. Kulttuuria kaikille -palvelun julkaisuja 2/2015

Nordlund, Marika (2018) Diakokonaisuus rakennetun ympäristön esteettömyydestä keväällä 2018 järjestetyllä saavutettavuuskartoittajan pilottikurssilla.

Näkövammaisten liiton ohje selkeän julkaisun suunnitteluun: https://www.nkl.fi/fi/etusivu/saavutettavuus-esteettomyys/saavutettavat-dokumentit-ja-julkaisut/painettu_teksti

Rakennetun ympäristön esteettömyyttä koskevan listan on tarkastanut Invalidiiliiton Esteettömyyskeskus ESKEn esteettömyysasiantuntija Johanna Hätönen marraskuussa 2019.

9. VERKOSTOT, YHTEISTYÖ JA APUVÄLINEET TOIMINNAN TUKENA

Itä-Suomessa toimivissa lapsiperheiden kohtaamispaikoissa on kehitetty inklusiivista toimintaa ja sen suunnittelua yhdessä lasten kanssa:

- Iisalmen Perheentalolla järjestetty inklusiivisen lastentapahtuman suunnittelupäivä :
<https://www.tukiliitto.fi/toiminta/perheet-ja-vertaistuki/tue-lapsen-osallisuutta/>

Muistilista lasten ja perheiden osallisuudesta ja osallisuuden työvälineistä:
http://www.savas.fi/fi/kehittamistoiminta/esteeton-kohtaamispaikka/perheiden_osallisuus-/

Saavutettavan toiminnan tarkistuslista:

<https://vamlas.fi/saavutettavuusopas-perheentaloille/>

Kirjoittajat:

Jenni Barnett-Erlandsson

kulttuuriohjaaja, Lastenkulttuurikeskus Rulla, Tampereen kaupunki
kokemusasiantuntija

Tarja Keltto

projektikoordinaattori, Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö

Sanna Kivijärvi

väitöskirjatutkija, ArtsEqual-hanke, Taideyliopiston Sibelius-Akatemia

Pilvi Kuitu

toiminnanjohtaja, Kulttuurikeskus PiiPoo

Riku Laakkonen

yhteisötaiteilija, Kulttuurikeskus PiiPoo

Aura Linnapuomi

vs. toiminnanjohtaja, Kulttuuria kaikille -palvelu

Anu Lönnqvist

Minua kuullaan -hanke, Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö

Tommi Nevala

tuottaja, elokuvakasvattaja, Oulun lastenkulttuurikeskus, Oulun kaupunki

Mirka Nokka

kulttuurituottaja, Malmitalo, Helsingin kaupunki

Lotte Nyberg

musiikkipedagogi, Pirkanmaan musiikkiopisto

Katja Sutela

väitöskirjatutkija, Oulun yliopisto

Toimittaja:

Maarit Mäkinen

Graafikko:

Tanja Ritvanen

Kuvat:

Taru Huokkola, Laura Karén, Mirka Nokka, NEO-OmaPolun kuva-arkisto

Kansikuva:

Taru Huokkola

TAMPERE.
FINLAND

Hanke on toteutettu opetus- ja kulttuuriministeriön avustuksella.

Opetus- ja kulttuuriministeriö